Туве ЯНСОН

КОМЕТА ПРИЛІТАЄ

Повість

Того ж ранку, коли Тато Мумі-троля завершив спорудження містка через річку, крихітне звірятко Чмих зробило відкриття. Чмих знайшов цілком нову незнану стежину. Вона в’юнко вповзала до лісу у його найтемнішу гущавину. Чмих стояв і довго дивився їй услід.

"Треба розповісти про це Мумі-тролеві, – подумав він. – Разом розвідаємо новий шлях, бо на власний страх і ризик я цього робити не буду".

Він склав дві гілочки навхрест, щоб залишити мітку, і щодуху погнав додому. Долина, в якій вони мешкали, була дуже гарною. Її населяли щасливі маленькі істоти та великі зелені дерева. Левадами протікала Річка, робила закрут навколо блакитного будиночка Мумі-тролів і бігла собі далі, в інші долини, де також мешкали маленькі істоти, дивуючись, звідкіля це вона береться.

"Дивна річ – дороги та річки, – міркував собі Чмих, – дивишся їм услід – і відразу страшенно кортить опинитися деінде, піти за ними, аби побачити, де вони закінчуються…"

Мумі-троль саме прилаштовував гойданку, коли Чмих повернувся додому.

– Привіт! – гукнув Чмих. – Я знайшов цілком незнану стежину. Вона видається небезпечною.

– Наскільки небезпечною? – поцікавився Мумі-троль.

– Я б сказав, жахливо небезпечною, – поважно відказав Чмих.

– Що ж, беремо зі собою канапки, – вирішив Мумі-троль. – І морс.

Він підійшов до вікна кухні:

– Послухай, мамо. Ми сьогодні не обідатимемо вдома.

– Он як! Чудово.

Вона спакувала перекуску до кошика, що стояв біля кухонного столу. Потім зачерпнула з однієї бляшанки жменьку карамельок, а з іншої досягла два яблука, ще доклала в кошик чотири маленькі учорашні ковбаски та пляшку домашнього морсу, який завжди стояв наготові на полиці над плитою.

– Супер! – зрадів Мумі-троль. – Бувай, мамо. Не знаю, коли повернемося.

– Бувайте! – відповіла мама.

Мумі-троль та Чмих проминули сад, попростували угору левадами, де закінчувалася Долина і починалося узлісся темного пралісу, в якому вони ще ніколи не бували. Там поставили кошика на землю й озирнулися на Долину. Хатинка Мумі-тролів видавалася звідси цяточкою, а річка – вузькою зеленою стрічкою. Гойданки зовсім не було видно.

– Так далеко від мами ти ще ніколи не відходив, – зауважив Чмих. – Лише я тут бував, до того ж, зовсім сам. Зараз побачиш мій новий шлях, я його віднайшов!

Він понишпорив довкола, понюшкував повітря, почмихав носом, задерши догори мордочку, визначив точку сонцестояння, пороззирався на всі боки, аж врешті скрикнув:

– Ось! Знайшов! То як? Що скажеш? Бачиш, яка небезпечна дорога! Ти йди попереду!

Мумі-троль дуже сторожко увійшов до зеленої гущавини. Навколо німувала тиша.

– Дивися на всі боки, чи не чигає десь небезпека, – прошепотів Чмих.

– Я не можу одночасно роззиратися на всі боки, – запротестував Мумі-троль. – Ти пильнуй ззаду – мені важко буде ще й тил прикривати.

– О, ні-ні, тільки не ззаду, – злякано зажебонів Чмих. – Ворог позаду набагато страшніший, ніж той, що виходить назустріч. Це вже ти бери на свою відповідальність!

– То йди ти попереду!

– Я й попереду йти не хочу! – упирався Чмих. – Може, підемо пліч-о-пліч?

Отак, ступаючи удвох, заходили вони все далі й далі у хащі. Ліс ставав чимраз зеленішим і темнішим, стежка в’юнилася то вгору, то вниз, ставала все вужчою, аж доки зовсім зникла – лише мох та папороть.

– Стежка мусить кудись вести, – мовив Мумі-троль. – Щось тут не так. Вона не може отак просто собі урватися.

Він ступив кілька кроків у мох.

– А якщо ми ніколи не знайдемо дороги додому?

– Помовч! – цитьнув на нього Мумі-троль. – Чуєш?

Десь здалеку з-за дерев до них долинав слабкий шелест. Мумі-троль ступив ще кілька кроків, задер носа і принюхався. Вітер приніс вологу і приємні пахощі.

– Це море! – вигукнув Мумі-троль і щодуху побіг через ліс, бо понад усе на світі любив купатися.

– Зачекай! – заволав Чмих. – Не покидай мене самого!

Та Мумі-троль спинився лише тоді, коли перед ним постало море. Він сів на пісок і захоплено задивився, як на берег одна по одній накочуються хвилі з білими баранцями на гребенях.

Невдовзі з лісу вибіг Чмих і гепнувся на пісок поряд.

– Ти втік від мене! Покинув мене напризволяще!

– Я страшенно зрадів! – виправдовувався Мумі-троль. – Я знав, що у нас є Долина, річка і гори, але навіть не здогадувався про море. Глянь, які хвилі!

– Холодні і непривітні! – буркнув Чмих. – Стрибнеш у воду й намокнеш, гойдатимешся – знудить.

– Тобі не подобається пірнати? – здивувався Мумі-троль. – Умієш пірнати з розплющеними очима?

– Умію, але не хочу, – вперся на своєму Чмих.

Мумі-троль підвівся з піску і рушив до води.

– Не забувай, що сам несеш за себе відповідальність! – гукнув йому навздогін Чмих. – Не знати, хто тобі в глибіні трапиться!

Мумі-троль не вагаючись пірнув у велику пронизану сонячними променями хвилю. Спершу перед його очима миготіли лише зелені бульбашки світла, а потім він побачив ліс водоростей, що вигойдувалися на піщаному дні. Пісок був ніби гарно причесаний, прикрашений мушлями, рожевими всередині і білими зовні. Далі, перед чорною дірою, дно якої губилося у безодні, вода ставала темнішою. Мумі-троль повернув назад, плигнув на гребінь хвилі, і вона винесла його на прибережну рінь.

Над морем сидів Чмих і волав про допомогу.

– Я вже думав, що ти потонув! – закричав Чмих. – Або що тебе зжерла акула! Що б я робив без тебе?

– Не мели дурниць! – урвав його Мумі-троль. – Море – моя стихія. Доки я плавав у морських глибинах, в мене з’явилася чудова думка, але це – таємниця.

– Яка завелика? – запалився Чмих. – "Хай земля западеться піді мною" – така?

Мумі-троль кивнув головою.

– Хай земля западеться піді мною, – забубонів Чмих. – Нехай грифи рознесуть по світу мої білі кості, ніколи не бачити мені морозива, якщо зраджу таємницю таємниць! То що?

– Я стану шукачем перлів! – урочисто проголосив Мумі-троль. – І ховатиму свої перли у скрині. Усі білі камінці – перлини. Ті, що дуже білі і дуже круглі.

– Я також хочу бути шукачем перлів! – підхопив ідею Чмих. – Збиратиму на березі. Он скільки їх тут, білих і круглих.

– Ти не розумієш, – терпляче пояснював Мумі-троль. – Камінці лише тоді стають перлами, коли вони під водою. Бувай тим часом! – і він знову пірнув у хвилю.

– То ким же я тоді стану?! – гукнув Чмих услід.

– Шукачем скрині для добувача перлів, чим зле? – відповів Мумі-троль, зникаючи у морі.

Чмих поволі побрів уздовж берега.

– Він завжди обирає собі цікавіше, – насуплено бурмотів Чмих. – А все тому, що я такий маленький.

Час від часу Чмих роззирався у пошуку скрині, але скринь ніде не було. Лише водорості та кілька уламків дощок. Пустельний берег простягався далеко і впирався у високу, вмиту пінистим прибоєм скелю, яка стрімко обривалася в море.

"Мені стає нудно, – подумав собі Чмих. – Не хочу бути маленьким і не мати товариша для забави..."

Саме тієї миті Чмих помітив кошеня, яке собі гуляло на самому вершечку скелі. Воно було чорно-біло-плямисте і мало дуже тоненького хвостика, який стримів догори.

Чмих так зрадів, що йому з утіхи мало серце не вискочило з грудей.

– Котику! – загукав Чмих. – Маленький Кицику-Мицику, ходи сюди, познайомимося! Мені так самотньо!

Кошеня глипнуло на нього з-поза плеча жовтими очицями і потупцяло далі. Чмих подерся услід за ним. Він спинався угору прямовисною скелею, раз у раз гукаючи кошеня, а коли урешті видряпався на вершок, побачив, як воно, дійшовши до краю скелі, балансує на вузькому уступі.

– Не втікай від мене! – гукав Чмих. – Я тебе люблю!

Та кошеня не зважало, прошкувало собі далі. Під скелею гуркотіло море. Чмих відчув, як йому підгинаються коліна. Серце стугоніло в грудях. Він порачкував за котиком; повз дуже поволі й увесь час думав про те, яке кошеня гарненьке і м’якеньке… його кошеня… ще крихітніше, ніж він сам… О, ангели-хоронителі усіх крихітних звірят, прошу вашої ласки і допомоги… Зробіть так, щоб кошеня потоваришувало зі мною! Ото би я втер носа Мумі-тролеві!..

Ще ніколи Чмих не почувався таким наляканим й хоробрим водночас.

І раптом де й узялася печера. Діра у скелі, а за нею – справжня печера.

Чмих затамував подих. Таку печеру можна знайти лише раз у своєму житті або ніколи. Долівку встеляв дрібний пісок, а гладкі темні стіни тягнулися до отвору в стелі, у якому виднівся блакитний шматочок неба. Сонячні промені нагріли пісок.

Чмих заповз досередини, ліг животом на пісок у кружалі сонячного проміння і подумав: тут я житиму скільки мого віку. Навішаю маленьких

поличок, вимощу в піску кубельце, а вечорами запалюватиму свічку. І втру Мумі-тролеві носа!

Ось лишень непривітне кошеня немов запропастилося…

Шлях назад уже не видавався таким небезпечним, як перше. Хіба може щось трапитися з ним саме тоді, коли він знайшов справжню печеру?

Мумі-троль тим часом невтомно полював за перлами. Він, наче корок, підстрибував на хвилях прибою, а на березі уже лежала чималенька купка білих камінців.

– А ось і ти! – зрадів Мумі-троль. – Де скриня?

– Вилазь на берег! Негайно виходь із води! – покликав його Чмих. – Я щось знайшов! Сам знайшов! Таке небезпечне, що ти собі й уявити не можеш!

– А скриня добра? – запитав Мумі-троль, виходячи на берег з повною пригорщею перлів.

– Та що ти завівся зі своєю скринею! Навіщо тобі той старий непотріб! Хай би навіть земля запалася під тобою й усім рештою – на це зараз немає часу. Я знайшов печеру! Власну печеру!

– Справжню? – недовірливо перепитав Мумі-троль. – З дірою, крізь яку треба заповзати досередини? Каменистими стінами і піщаною долівкою?

– Усе є! Усе, що треба! – Чмих так нетямився від збудження, що ледь тримався на ногах. – Я дозволю тобі зберігати там перли, якщо поділишся половиною зі мною або принаймні відступиш мені три пригорщі!

Перли стали набагато білішими і справжнішими, як тільки опинилися в печері. Мумі-троль із Чмихом лежали горілиць на піску і дивилися на блакитне небесне віконце угорі.

Час до часу вітер заносив крізь отвір досередини солоний бриз, а сонячна смуга на долівці ставала все ширшою.

Чмихові страшенно кортіло розповісти про кошеня. Але він вирішив не відкривати таємниці. Спершу треба його знайти і потоваришувати. Кошеня ходитиме за ним слід у слід. Одного чудового дня вони удвох з’являться на ґанку будиночка Мумі-тролів, і Мумі-троля просто заціпить.

"Не може бути! – тільки й спроможеться він сказати. – У тебе є кошеня, яке всюди ходить за тобою хвостиком?"

У саду він виставлятиме тарілку з молоком. Щовечора… Чмих зітхнув.

– Я зголоднів, – озвався він. – Навіть не гадав, що від щастя можна забути про їжу!

Пізнього пообіддя Мумі-троль і Чмих повернулися до блакитної хатинки у долині. Річка стиха несла води назустріч надвечір’ю, а над нею пишався свіжими яскравими барвами новий місток. Мама саме прикрашала грядки слимаковими черепашками.

– Гарні враження? – поцікавилася вона.

– Ми були щонайменше за десять миль звідси! – захлинаючись словами, розповідав Мумі-троль. – Я бачив море! Я пірнав у велетенських хвилях і знайшов щось незвичайно гарне, яке починається літерою П, а закінчується літерою И… Але я не можу сказати, що це, бо то таємниця!

– А я, – встряв і собі Чмих, – знайшов щось таке, що починається літерою П, а завершується літерою А. Десь посередині ще є Ч та Р і дві літери Е. Більше не скажу!

– Дивина! – чудувалася Мумі-мама. – Стільки подій одного дня! Зупа – у термосі. Тільки не брязкайте посудом, бо Тато пише.

Мама Мумі-троля знову заходилася викладати краї грядки черепашками: одна блакитна, дві білі, одна червона – гарно!

Вона щось тихенько насвистувала під ніс і думала, що дощ, певно, не забариться. Тривожний вітер зашелестів у кронах дерев, вони зітхали й тремтіли, розгортаючи навиворіт свої листочки. Довгі сірі хмари пливли небом.

Сподіваюся, цей дощ не принесе знову повені, подумала Мама Мумі-троля. Вона зібрала зайві черепашки і зайшла до будинку саме тієї миті, коли на землю впали перші краплі зливи.

Чмих і Мумі-троль поснули на килимку посеред вітальні. Мама укрила їх ковдрою і, вмостившись біля вікна, дивилася на дощ.

Сива злива принесла зі собою ранні сутінки. Дощ тихо скрадався дахом, шарудів у листі дерев, шелестів лісом і крапотів ген далеко, у Чмиховій печері.

А тим часом десь у потаємній, цілком приватній схованці заснуло, обгорнувшись хвостиком, непривітне кошеня.

Пізно вночі, коли всі вже поснули, Тато Мумі-троля почув жалібний звук. Він сів у ліжку і прислухався.

Дощівка дзюркотіла у ринвах, а несправне віконце на горищі раз у раз гупало на вітрі. Ось знову почулося жалісне скигління. Тато одягнув

халат і вирішив оглянути будинок. Він зазирнув до ясно-блакитної кімнати, потім – до жовтої і наостанку – до кімнати в цяточку. Ніде ані шелесне. Тоді Тато відчинив двері на ґанок і визирнув надвір. Посвітив кишеньковим ліхтариком на сходи, у траву; в променях світла дощові краплини виблискували, мов діаманти.

Вітер наче з припони зірвався.

– Ой лишенько! – скрикнув Мумі-тато. – Хто тут?

Під порогом сиділо щось мокре, нещасне, з вусами і чорними блискучими очима.

– Я Ондатр, – відказало нещасне створіння ослаблим голосом. – Безпритульний Ондатр. Половина мого будинку завалилася, коли ви будували міст через річку. Це, звісно, не біда. Решту змило дощем. Але й це зовсім не варте уваги. Для філософа байдуже, жити чи вмерти, однак я застудився і зовсім не певен, що зі мною буде далі…

– Мені страшенно прикро, – вибачився Тато Мумі-троля. – Я й не знав, що ви мешкаєте під мостом. Заходьте, будь ласка. Моя дружина знайде, де вам постелити.

– Я не визнаю ліжок, це зовсім зайве умеблювання, – сказав Ондатр сумно. – Моє помешкання було звичайною норою, але мені там подобалося. Зрештою, філософові байдуже, затишно йому чи ні, у кожному разі – то була гарна нора.

Ондатр обтрусився від води й прислухався.

– А що це за будиночок? – поцікавився він.

– Звичайна хатинка мумі-тролів, – відповів Тато. – Я сам її збудував. Як ви дивитеся на келишок яблучного вина – як ліки від застуди?

– Гадаю, це зайве, – мовив Ондатр. – Але, може, й ваша правда…

Мумі-тато прослизнув на кухню, навпомацки відчинив шафку, простягнув лапу за пляшкою яблучного вина, що стояла на горішній полиці, потягнувся ще трішки і ще, аж врешті необачно скинув на підлогу миску, яка наробила страшенного гуркоту.

Прокинувся увесь дім, усі галасували і хряскали дверима, до кухні прибігла Мумі-мама зі свічкою в лапі.

– З тобою все гаразд? – запитала вона. – Я вже було подумала, що до нас у хату заліз розбійник.

– Мені закортіло яблучного вина, – виправдовувався Тато. – А якийсь осел поставив цю бісову миску на сам край полиці.

Тато видряпався на стільця, досягнув пляшку й три келихи.

– Для кого третій? – здивувалася Мама.

– Для Ондатра, – відповів Тато. – Його хатина завалилася, і він прийшов до нас мешкати.

Вони засвітили на ґанку гасову лампу і сіли смакувати вином. Мумі-тролеві та Чмихові теж дозволили зостатися, хоча надворі вже давно була пізня ніч. Однак їм до келихів налили молока.

Дощ невтомно витанцьовував по даху, вітер завивав ще дужче, у димарі стугоніло, а дверцята кахляної печі злякано брязкали.

Ондатр притулився носом до шибки, вдивляючись у темряву за вікном ґанку.

– Якийсь неприродний цей дощ, – мовив він.

– Хіба дощ може бути неприродний? – здивувався Тато. – Може, ще келишок?

– Хіба трішки, – погодився Ондатр. – Дякую, дякую. Мені вже ліпше. Кінець світу не надто мене й турбує, але чомусь не хотілось би гинути з розладнаним шлунком.

– О ні, звісно, маєте рацію, – підтримала його Мама. – Сподіваюся, цей дощ не принесе повені.

Ондатр хмикнув.

– Ви не розумієте, про що я кажу, шановна пані, – мовив він. – Хіба останнім часом ви нічого дивного не відчували в повітрі? І не мали жодних передчуттів? Не свербить вам інколи в потилиці?

– Ні-і, – здивувалася Мумі-мама.

– Щось небезпечне? – прошепотів Чмих, витріщаючись на Ондатра.

– Хтозна, – пробурмотів Ондатр. – Всесвіт такий великий, а Земля така неймовірно крихітна і мізерна.

– Я гадаю, нам усім час уже спати! – спохопилася Мама. – Не годиться посеред ночі розповідати страшні історії.

За якусь мить світло всюди погасло, будинок заснув. Але вітер та злива шаленіли до ранку.

Наступного дня було хмарно. Мумі-троль прокинувся і вийшов у мокрий тихий сад.

Буря пішла собі далі, дощ ущух. Але довкілля було не впізнати.

Мумі-троль довго стояв, оглядався і принюхувався, доки врешті збагнув, що саме його непокоїло. Усе навколо посіріло! Не лише небо та річка, але й дерева, земля, хатина! Усеньке стало сірим, наче життя висоталося з навколишнього світу, – жах!

– Яке жахіття! – промовив стиха Мумі-троль. – Яке жахіття!

Ондатр вийшов із будиночка і почалапав до Татового гамака. Гамак також посірів. Ондатр вмостився у ньому, позираючи на сірі яблуньки.

– Поглянь! – гукнув Мумі-троль. – Що трапилося? Чому все стало сірим?

– Не заважай! – відбуркнув Ондатр. – Бався! Бався, доки можна! Ми не можемо змінити стан речей, тому треба дивитися на це по-філософському!

– Яких речей?! – скрикнув Мумі-троль.

– Загибелі Землі, ясна річ, – спокійно пояснив Ондатр.

Мумі-троль кинувся на кухню, де Мама саме заварювала ранкову каву.

– Мамо! – закричав він. – Усе надворі посіріло, а Ондатр каже, що Земля загине! Вийди надвір, поглянь сама!

Мама поставила кавник на вогонь і вийшла з синочком у сад.

– Ой, як сіро! – мовила Мама. – Звідки взялася ця жахлива пилюка?

Вона провела лапою по листочку, лапа теж стала сірою і ледь липкою.

– Він казав, що дощ неприродний! – не вгавав Мумі-троль. – Він казав, що у повітрі пахне чимось незвичним, що у нього чухається потилиця і що Земля надто мала…

– Ондатр був трохи схвильований, – пояснювала Мама. – Так завжди буває з тими, хто втратив дах над головою і має розлад шлунка. Після кави я спробую постирати згрубша пил. Заспокойся і не лякай надаремно Чмиха.

Мумі-мама повернулася до будинку, до Мумі-тата.

– Ти бачив, що відбувається надворі? – запитала вона.

– Звичайно, – Тато виявив неабияке зацікавлення. – Я відчув запах, пахне фосфором! Дуже незвичайний і цікавий феномен!

– Однак його бояться діти, – зауважила Мама. – А Ондатр лякає їх іще дужче. Може, попроси його розмовляти про приємніші речі, а ще ліпше – помовчати?

– Спробую, – пообіцяв Мумі-тато. – Тільки боюся, що він надто довго жив самітником і звик говорити вголос про все, що думає.

Тато мав рацію.

За ранковою кавою Ондатр вибудував на ґанковому столі цілий Всесвіт.

– Ось Сонце, – розтлумачував він, показуючи на цукерничку. – Сухарики – це зірки. Ось ця окрушина – Земля. Бачите, яка крихітна! А

Всесвіт такий велетенський, що не має кінця й краю. І чорний як ніч. Угорі, в темряві, нипають небесні чудовиська: Скорпіон, Ведмедиця, Овен…

– Досить, досить, – урвав його Тато.

Але Ондатр незворушно вів далі:

– Інша Сонячна система уже не поміститься на вашому столі. Вона ген далеко поза його межами, – і з тими словами він пожбурив канапкою у сад.

– А Сонячних систем багато? – поцікавилася Мама, обачно відставляючи набік таріль з рештою канапок.

– І не злічити! – з похмурим задоволенням відповів Ондатр. – З того, що я розповів, можна збагнути, як мало важить для Всесвіту, загине Земля чи ні.

Мумі-мама зітхнула.

– Я не хочу гинути! – залементував Чмих. – Я щойно знайшов печеру! У мене немає часу гинути!

Мумі-тато нахилився до Ондатра.

– Що б ви сказали на те, аби полежати в гамаку й поміркувати на філософські теми? Непогана думка, правда?

– Ви так кажете, аби лиш мене позбутися, – мовив Ондатр.

Він здмухнув зі столу окрушину-Землю.

Мумі-троль зойкнув.

– Ходімо до річки, – запропонувала Мумі-мама. – Я покажу вам, як майструвати човники з очерету.

День тягнувся неймовірно довго. Чмих і Мумі-троль похмуро нипали по хаті, відвідати печеру їм також не кортіло – ану ж настане кінець світу, коли їх не буде вдома. Добування перлів видалося враз безглуздим заняттям. Вони сиділи на сходах ґанку, де чомусь почувалися найбезпечніше, і пошепки розмірковували про Всесвіт, який зовсім не блакитний, а чорний і в якому вся Сонячна система важить не більше, аніж пожбурена канапка.

– Треба їх чимось зацікавити, – стурбовано мовила Мумі-мама до Мумі-тата. – Вони не хочуть бавитися. Водно думають про загибель світу, якою їм заморочив голови Ондатр.

– Варто відіслати дітей на якийсь час з дому, – вирішив Мумі-тато. – Ондатр казав щось про Обсерваторію.

– Про що? – перепитала Мама.

– Об-сер-ва-то-рію, – повторив Тато. – Вона розташована десь нижче за течією річки. Це будівля, з якої можна спостерігати за зірками. Якщо дітей нічого, окрім зірок, не цікавить, то чому б їм не подивитися на них зблизька?

– Добра думка, – згодилася Мама, стираючи сизий пил з бузкового куща. Обмізкувавши ідею з усіх боків, вона рушила до ґанку.

– Ми з Татом вирішили, що вам не завадила б невеличка прогулянка, – сказала Мама.

– Люба Мамусю, хто ж вибирається на прогулянку, коли ось-ось настане кінець світу?! – заперечив Мумі-троль.

– Всесвіт чорний мов ніч і повний великих грізних зірок, – пробурмотів собі Чмих.

– Знаю, – не поступалася Мама. – От ви й подивитеся на зірки. Ондатр розповідав, що десь тут поблизу є таке місце, звідки можна розглядати зорі. Було б корисно знати, наскільки великі оті зірки і чи справді Всесвіт чорний.

– Гадаєш, тобі стане спокійніше тоді на душі? – запитав Мумі-троль.

– Неодмінно.

– Ми все з’ясуємо, – одразу ж підвівся зі сходів Мумі-троль. – Не тривожся. Можливо, Земля набагато більша, ніж гадають.

У Чмиха аж ноги обм’якли від хвилювання, він подумав: "Я теж піду. Не такий вже я й маленький, піду!". А до Мумі-мами сказав:

– Ми все владнаємо. Не турбуйтеся! Але не забудьте кожного дня нашої відсутності ставити на сходи мисочку з молоком. Навіщо – не скажу, бо це таємниця.

У день Великої Подорожі Мумі-троль прокинувся дуже рано й відразу кинувся до вікна – подивитися, яка погода. Надворі було так само похмуро. Хмари низько нависали над горами, у саду не ворушився жодний листочок.

– Чмиху! Вставай! Час у дорогу! – гукав Мумі-троль. Він збіг униз сходами у чудовому настрої – почувався неймовірно хоробрим та страшенно сильним.

Мама саме споряджала дітей у мандрівку – загортала канапки. На столі у вітальні стояла купа наплічників, кошиків та пачок.

– Люба Мамусю, – заблагав Мумі-троль. – Ми ніяк не зможемо усе це забрати з собою. Нас засміють!

– У Самотніх Горах холодно, – незворушно відказала Мама, запихаючи до наплічника ще два светри і пательню. – Компас не забув?

– Ні. Не забув. Але хоч тарілки не клади! – наполягав Мумі-троль. – Ми планували замість тарілок використати зелене листя.

– Як хочеш, любий, – згодилася Мама і вийняла з наплічника посуд. – Тато саме майструє пліт. Ондатр спить. А де Чмих?

– Тут, – буркотливо озвався Чмих, який зранку рідко бував у гуморі.

Він був ще цілком сонний, на мордочці вимальовувалися сліди від подушки. Чмих вийшов на сходи ґанку, глянув на мисочку з молоком. Де й поділася його сонливість! У мисочці поменшало молока… Він був певний, що молока стало менше. Не інакше, як тут побувало кошеня. Воно, напевно, ще прийде. Може, сидітиме й чекатиме на нього, доки він повернеться додому. А там хай хоч Всесвіт завалиться!

Біля берега річки стояв наготові пліт з піднятими вітрилами.

– Тримайтеся середини ріки, – напучував Мумі-тато. – Як побачите дивну будівлю з круглим дахом, знайте – то і є обсерваторія. Ондатр розповідав, що в ній мешкає до біди і трохи професорів, яких нічого, окрім зірок, не цікавить. А там тих зірок, і великих, і малих, скільки душа забажає. Хапайте шворку! І бувайте здорові!

– Бувайте! – кричали Мумі-троль і Чмих.

Пліт поволі рушив униз течією.

– Хай вам щастить! – гукала вслід Мама Мумі-троля. – Повертайтеся до неділі, пудинг чекатиме! Не забудьте одягнути вовняні штани, якщо похолоднішає! Ліки від шлунку лежать у лівій бічній кишеньці…

Але пліт саме увійшов у перший закрут русла, і перед мандрівниками розкинулася ріка з пустельними берегами, яка манила у незвіданий світ.

Поступово береги ріки ставали стрімкішими, далеко попереду виднілися Самотні Гори, що немов затіняли небо. Річка була такою ж сірою, як і хмари, навколо панувала німотна тиша. Ані пташиного співу, ані плюскотіння рибок на плесі. І жодної обсерваторії…

Чмих викликався кермувати плотом, але швидко втомився.

– Ще довго нам плисти? – запитав він.

– Це дуже велика і важлива подорож, – поважно мовив Мумі-троль. – Не кожній крихітці дозволяється брати в ній участь.

– Але ж нічого не відбувається, – виправдовувався Чмих. – Лише сірі, схожі один на одного береги і нудьга… А ми могли би добувати перли чи ладнати полички в печері…

– Перли… – хмикнув Мумі-троль. – То ж були звичайнісінькі білі камінці. А подорож справжня, розумієш? Земля може загинути будь-якої миті, а наше з тобою завдання – з’ясувати, як цьому запобігти. Учора ти ні про що інше й думати не міг, як про грізні зірки…

– Та ж то було учора, – похнюпився Чмих.

Ріка несла свої води у далечінь, сіра й мовчазна. У сутінках вони побачили п’ятдесят гатіфнатів, котрі мандрували на схід.

– Щось вони пізно вибралися в дорогу цього року, – зауважив Мумі-троль. – Тобі доводилося бачити їх коли-небудь зблизька? Вони мовчать, ніким не цікавляться, йдуть собі і йдуть, вимахуючи лапами та вдивляючись у небокрай. Тато каже, що вони ніколи не дійдуть до мети, бо їх вабить лише дорога…

Чмих придивився до гатіфнатів. Вони були дуже крихітні, білі і зовсім не мали облич.

– Ні, – мовив Чмих. – Ніколи не бачив їх зблизька і бачити не хочу. Ми вже скоро припливемо?

Мумі-троль зітхнув і скерував пліт у наступний закрут русла. Раптом він помітив якусь дивну річ на березі річки, схожу на ясно-жовту головку цукру.

Уперше за весь день вони побачили щось яскраве і веселе.

– Що це там? – пожвавився Чмих. – Обсерваторія?

– Ні, – відповів Мумі-троль. – Намет. Жовтий намет. А всередині горить світло…

Підійшовши ближче, вони почули, як у наметі хтось грає на губній гармонії. Мумі-троль поволі спрямував пліт до берега, той увіткнувся в пісок і спинився.

– Агов! – неголосно гукнув Мумі-троль.

Музика вмовкла. З намету вийшов мумрик у старому зеленому капелюсі і з люлькою в роті.

– Привіт! – привітався мумрик. – Кидайте шворку! Чи не знайдеться випадково на вашому судні трохи кави?

– Повна бляшанка! – зрадів Чмих. – І цукор теж. Мене звати Чмихом, я подолав щонайменше сто миль і майже всю дорогу сам стернував, удома в мене залишилася таємниця, що починається на літеру К, а завершується літерою Я! А це – Мумі-троль. Його тато збудував цілий будинок!

– Он як! – мумрик зацікавлено поглянув на гостей. – Я Нюхмумрик.

Нюхмумрик розпалив невелику ватру і поставив кавник.

– Ти тут мешкаєш зовсім сам? – запитав Мумі-троль.

– Я мешкаю то тут, то там… – відказав Нюхмумрик і приніс три горнятка. – Нині, скажімо, я тут, а завтра – деінде. Життя у наметі має свої переваги. А ви куди прямуєте?

– До обсерваторії, – поважно повідомив Мумі-троль. – Треба подивитися на грізні зірки і з’ясувати, чи Всесвіт дійсно чорний.

– То далекий шлях, – мовив Нюхмумрик.

Вони надовго замовкли.

Коли кава зготувалася, Нюхмумрик розлив її по горнятках.

– Комети завжди дуже загадкові, – сказав він. – Прилітають і відлітають, коли їм забагнеться. Може, ніколи й не прилетять.

– Що таке комета? – запитав Чмих, а в очах йому аж потемніло зі страху.

– Не знаєш? – здивувався Нюхмумрик. – Ви ж вибралися у подорож досліджувати грізні зірки! Комета – це самотня зірка з вогненним хвостом, яка стратила глузд і метається Всесвітом. Інші зірки обертаються навколо своїх орбіт, а комета може з’явитися будь-де. Навіть тут…

– І що тоді буде? – прошепотів Чмих.

– Нічого доброго. Земля розлетиться на друзки.

– Звідкіля ти це знаєш? – дивувався Мумі-троль.

Нюхмумрик знизав плечима.

– Кажуть люди… Хочете ще кави?

– Ні, дякую, – відмовився Мумі-троль. – Щось не маю бажання…

– І я! – підтримав його Чмих. – Мені погано… Мене зараз знудить…

Вони знову надовго замовкли, оглядаючи пустельний краєвид. Нюхмумрик вийняв губну гармонію і заграв якусь вечірню пісню.

Тепер у небезпеки з’явилося ім’я – Комета. Мумі-троль глянув на небо, – сіре, спокійне і буденне.

Але тепер він знав, що десь поза хмарами летить вогненна зоря з довгим палахкотливим хвостом, вона все ближче і ближче…

– Коли вона прилетить? – запитав він зненацька.

– Про це напевно відомо у вашій обсерваторії, – відповів Нюхмумрик і підвівся. – Принаймні нині увечері вона не з’явиться. Може, пройдемося трохи, доки не стемніло?

– Куди? – затремтів голос Чмиха.

– Та будь-куди, – пересмикнув плечима Нюхмумрик. – Але якщо тобі конче хочеться кудись, то можемо податися до Ґранатового Урочища.

– Ґранати! – аж підскочив Чмих. – Справжні коштовні гранати?

– Не знаю, чи справжні, – відказав Нюхмумрик, – але дуже гарні.

Вони подалися в гущавину, обережно пробираючись між валунами та колючим чагарником.

– Якби сяяло сонце, ґранати виблискували б іще гарніше, – мовив Нюхмумрик.

Чмих промовчав. Його вусики настовбурчилися від радісного передчуття, а страх минув без сліду.

Тепер вони чапали дикою ущелиною, дно якої помережали глибокі ритвини. Тут панував присмерк, безлюддя і моторошна тиша, мандрівники мимоволі розмовляли пошепки.

– Обережно, – тихо застеріг Нюхмумрик. – Це тут.

Вони нахилилися і зазирнули до тісної розколини, на дні якої в останніх відблисках дня мерехтіли міріади червоних камінців – безліч крихітних комет у чорному всесвіті…

– І все це належить тобі? – затамувавши подих, прошепотів Чмих.

– Так, доки я тут мешкаю, – голос Нюхмумрика звучав безтурботно. – Мені належить усе, що я бачу і що тішить моє око. Усенька Земля, якщо хочеш…

– А собі можна щось узяти, як гадаєш? – очиці Чмиха мрійно блищали. – За них можна купити собі вітрильник або самокат…

– Бери, скільки хочеш! – засміявся Нюхмумрик. Чмих почав обережно спускатися у розколину. Він подряпав носа і кілька разів ледь не зірвався вниз, але вперто прокладав собі шлях.

Опинившись урешті на дні, важко перевів дух і заходився тремтячими лапами згрібати ґранати. Що там перли Мумі-троля у порівнянні з цією розкішшю! Мерехтлива купка невпинно росла.

Чмих, онімілий від щастя, відходив усе далі вглиб ущелини, підбираючи коштовності.

– Агов! – долинув згори голос Нюхмумрика. – Ти довго там будеш порпатися?

– Ще трішки! – закричав у відповідь Чмих. – Їх тут ще так багато…

– Впала роса і стає холодно, – кликав Нюхмумрик.

– Так-так. Вже йду… зараз… – відзивався Чмих, заходячи тим часом ще глибше в ущелину, де мерехтіли два великі червоні ґранати.

І тут сталося щось жахливе: ґранати ворухнулися, кліпнули, підступилися ближче, а за ними з’явилося лускате тіло, що з шерехом, від якого холонула душа, пересувалося по камінні. Чмих верескнув лише раз, вмить розвернувся і кинувся навтьоки. Він побіг підстрибом, сторчголов, риссю, галопом до прямовисної стіни ущелини, а тоді подряпався вгору, чіпляючись змокрілими від страху лапками.

Створіння під ним унизу тихо й погрозливо сичало.

– Що на тебе найшло? – чудувався Мумі-троль. – Куди так поспішаєш?

Чмих не відповідав, безтямно дерся угору, і, лише опинившись у безпеці, упав знесилений до ніг друзів.

Мумі-троль з Нюхмумриком зазирнули вниз, у розпадину, і побачили велетенську ящірку, яка чипіла над купою гранатів.

– Клянуся своїм хвостом! – прошепотів Мумі-троль.

Чмих сидів поряд і ридав.

– Усе вже минулося, – заспокоював його Нюхмумрик. – Не плач, маленький друже!

– Ґранати, – хлипав Чмих. – Жодного мені не дісталося!

Нюхмумрик сів коло нього і приязно мовив:

– Я знаю. Нелегко доводиться тому, хто прагне володіти речами, мати їх, носити за собою. Я лише милуюся ними, а коли подаюся в мандри, вони залишаються у моїй пам’яті. Замість тягати важкі тлумаки з маєтками, я насолоджуюся мандрівкою.

– Я міг нести їх у наплічнику, – понуро бубонів Чмих. – Однак дивитися на коштовності – це одне, а відчувати їх на дотик і знати, що вони твої, – зовсім інше.

Чмих звівся на ноги і голосно висякав носа. Над ущелиною западала темрява, мовчазні й трохи засмучені, друзі повертались назад.

З Нюхмумриком подорож стала набагато веселішою. Він виводив на губній гармонії пісеньки, яких вони ніколи раніше не чули, навчив їх грати у покер і рибалити вудкою. Розповідав неймовірні, шалені історії. Навіть річка звеселіла, поплинула собі прудкіше, час від часу кружляючи в круговертях. Русло її звузилося, а Самотні Гори підступили ближче. Вершини тонули у хмарах, що й далі важкою ковдрою нависали над землею. Та жодної обсерваторії на видноколі.

– Розкажи щось, – попросив Чмих. – Але ні слова про комети. Про щось гарне…

Нюхмумрик сидів при стерні.

– Хочете почути про гору, яка вивергає вогонь?

Мумі-троль і Нюхмумрик поважно кивнули на знак згоди.

Нюхмумрик натоптав свою люльку, припалив і почав розповідь:

– Ось як воно було. Якось потрапив я в одну місцевість, де замість ґрунту усе навколо вкривала суцільна лава. Під лавою день і ніч щось ворушилося. То земля спала під нею і вовтузилася уві сні. Брили лави лежали довкола, накидані впереміш, у повітря здіймалися гарячі випари, від чого все навколо набирало якихось незвичайних і нереальних обрисів. Прибув я туди десь під вечір, був дуже втомлений, тож мені забаглося чаю. Приготувати його було неважко – достатньо наповнити каструлю окропом з будь-якого гарячого джерела.

– І ти не обпік лапи? – запитав Мумі-троль.

– У мене були ходулі. На ходулях можна переступати через будь-які брили та розколини. Щоправда, треба пильнувати, аби не застрягнути у тріщині. Отож я напився чаю у найпрохолоднішому місці, яке зміг віднайти. Усе там бухтіло та парувало, і – жодної живої істоти чи зеленої

травинки навкруги. Раптом земля під лавою прокинулася з дрімоти. Переді мною з глухим гуркотом розчахнувся кратер, з якого бухнуло червоне полум’я і хмаровище попелу.

– Вогненна гора! – скрикнув Чмих. – А що було далі?!

– Я стояв і дивився, – вів далі Нюхмумрик. – Неповторне видовище! Я бачив незлічених вогняних духів, які роєм виприскували з надр землі і літали довкола, немов іскри. За деякий час кіптява і спека стали нестерпними, і я подався геть. Унизу, під горою, протікав потічок, я ліг на живіт, щоб напитися. Вода була, звісно, теплою, але не окропом. Саме тієї миті до підніжжя гори занесло одного з отих крихітних вогняних духів, він упав у воду і вже майже зовсім погас, лише голова жевріла, а решта – шипіло і шкварчало. Він з останніх сил благав мене про допомогу.

– Ти його порятував? – знову урвав розповідь Чмих.

– Аякже, я ж нічого не мав супроти нього, – сказав Нюхмумрик. – Щоправда, попікся. Отож, дух, опинившись на сухому, знову запалахкотів. Ясна річ, він зрадів і, перш ніж відлетіти, зробив мені подарунок.

– Що? – не стримався Чмих.

– Пляшку сонячної оливи надр. Вогняні духи натираються нею перед тим, як податися до ядра землі.

– То тобі не страшне жодне полум’я, коли ти натрешся оливою? – у Чмиха мало очі не повилазили від захвату.

– Звичайно.

– І ти щойно тепер про це кажеш? – вигукнув Мумі-троль. – Ми порятовані! Як прилетить комета, досить лише…

– Але в мене майже нічого не лишилося, – засмучено зізнався Нюхмумрик. – Розумієте, я рятував речі з пожежі, коли горів дім. Я ж не знав… На дні пляшки зосталася хіба краплина…

– На маленьке звірятко, таке, скажімо, як я, вистачить? – поцікавився Чмих.

Нюхмумрик глипнув на нього.

– Можливо… Але на хвіст забракне… Згорить, доведеться з цим змиритися.

– Ага, – буркнув Чмих. – Хай тоді усе йде з димом… Може, хоч на маленьке кошеня вистачить?

Але Нюхмумрик його вже не слухав.

Він випростався і тривожно принюхався.

– Річка, – озвався за хвилю. – Щось помічаєте?

– Вона зазвучала по-іншому, – потвердив Мумі-троль.

І справді, річка шуміла і клекотіла, довкіл вирували круговерті, зовсім не такі маленькі, як перше.

– Згорніть вітрило! – скомандував Нюхмумрик.

Течія стала дуже швидкою. Пліт рвонув уперед, немов істота, яка довго подорожувала світами і раптом відчула близькість домівки. Береги

поступово сходилися докупи, гірські кряжі по обидва боки пнулися вгору, усе вищі й крутіші.

– По-моєму, мені хочеться опинитися на суходолі, – пробурмотів Чмих.

– Ми не можемо зараз пристати до берега, – сказав Нюхмумрик. – Доведеться покластися на волю ріки, доки вона вгамується.

Але ріка й не думала вгамовуватися. Береги ще тісніше зійшлися докупи, втиснувши бурхливі хвилі у вузьке русло. Вони опинилися посеред Самотніх Гір. Пліт, кружляючи, несло глибокою ущелиною, а смужка неба угорі ставала все меншою. Десь у горах грізно гуркотіло.

Мумі-троль крадькома зиркнув на Нюхмумрика, чи не страшно тому. Мумрик тримав у роті свою незмінну люльку, але вона давно погасла. Чорні, зрошені водою прямовисні скелі пролітали повз них, гуркіт набирав сили, пліт хитнувся і раптом злетів у повітря…

– Тримайтеся щосили! Ми летимо вниз! – закричав Нюхмумрик.

Мить – і лише клекіт білого шумовиння та рокотання ріки.

Ніхто не почув розпачливого крику Нюхмумрика.

Маленький пліт затріщав, а коли водоспад залишився позаду, знову випростався. Далі вони випливли у пітьму.

– Чому так темно? – заскімлив Чмих.

Ніхто йому не відповів.

Навколо стало зовсім чорно, лише біло-зелено мерехтіли на гребенях хвиль баранці. Скелясті стіни стулилися над ними склепінням,

безпорадний пліт далі несло, обертаючи у круговертях. Інколи він налітав на стіни і кружляв колом. Гуркіт водоспаду потроху слабнув, і врешті лише темрява та повна тиша огорнули мандрівників.

– Ви ще тут? – тремтячи усім тілом, пискнув Чмих.

– Я, гадаю, ще тут, – почувся голос Мумі-троля. – Ото буде що розповісти Мамі!

Раптом спалахнула вузенька смужка світла – Нюхмумрик знайшов ліхтарика. Промінь лякливо затріпотів на чорній воді та вогких кам’яних стінах.

– Здається, русло стає вужчим, – тоненьким голоском озвався Мумі-троль. – А ти що скажеш? Вужчає?

– Може, хіба трішки, – визнав Нюхмумрик, намагаючись зберігати спокій. Однак йому це не вдалося. Щось знову хряснуло, і на пліт упала верхівка щогли.

– Щоглу треба скинути за борт! Допоможіть мені! – гукнув Нюхмумрик. – Покваптеся!

Щогла шубовснула у воду і зникла. Друзі завмерли, тісно притулившись один до одного. Зненацька Чмих відчув, як щось торкнулося його вух.

– Мої вуха! – зойкнув він. – Мої вуха черкають стелю!

Він упав на живіт і затулив носа лапами. У ту мить пліт шарпнувся й зупинився.

– Не рухайтеся! – порадив Нюхмумрик.

Слабке сіре світло наповнило тунель під скелястим склепінням, принаймні вони змогли бачити свої маленькі налякані мордочки. Нюхмумрик присвітив ліхтариком у воду.

– Це щогла, – мовив він. – Вона лягла упоперек, ми зачепилися за неї. А тепер погляньте, від чого це нас порятувало!

Мумі-троль і Чмих схилилися до плеса. Чорна лискуча вода стрімко котилася повз них, жахно булькаючи і зникаючи у бездонному проваллі!

– Мені вже досить і вас, і вашої подорожі, і ваших комет – усього досить! – заголосив маленький Чмих і розридався. – Хіба я не казав, що ризик – ваша власна справа?! Хіба я не казав, що хочу на суходіл?! Такі крихітні звірята, як я….

– Послухай! – урвав його голосіння Нюхмумрик. – Я знаю, що всі пригодницькі історії мають щасливий кінець. Глянь угору!

Чмих обтер лапками носа і підвів голову. Він побачив над собою вертикальну тріщину в скелі, а далеко вгорі смужку сірого неба.

– То й що з того? – хлипнув він. – Я ж не муха! А навіть якби був мухою, це теж нічого не змінило би. Мені паморочиться в голові ще з того часу, як я у дитинстві захворів на запалення вушок.

Чмих знову заплакав.

Тоді Нюхмумрик витягнув свою губну гармонію і заграв. Пісня була про пригоди, розвагами в яких і не пахло, а у приспіві йшлося про неодмінний несподіваний порятунок. Потроху Чмих заспокоївся, повтирав свої вуса від сліз.

Пісня тим часом злетіла вгору, до смужки неба у скелях, розбудила відлуння, ще одне і ще, аж врешті розбудила Гемуля, який, сидячи, куняв біля свого сачка для метеликів.

– Що це таке? – зачудувався Гемуль і роззирнувся навколо.

Глянув на небо, зазирнув у сачок, відкрутив покришку баночки з жуками і теж зазирнув досередини.

– Галас, – мовив він сам до себе. – Щось, без сумніву, спричиняє галас. (Музичного слуху він був цілком позбавлений).

Зрештою Гемуль взяв своє збільшувальне скло і заходився шукати у траві. Він нишпорив, прислухався і принюхувався, аж доки натрапив на глибоку тріщину у землі. Звідти долинав отой жахливий галас.

– Напевно, якісь дуже незвичайні комахи, – буркнув собі під ніс Гемуль. – Безсумнівно, рідкісні, а може, навіть ще невідомі науці!

Думка страшенно схвилювала Гемуля, він встромив у щілину свого великого носа, щоб ліпше бачити.

– Дивіться! Гемуль! – вигукнув Мумі-троль.

– Врятуй нас! Врятуй нас! – ридав Чмих.

– Вони геть знетямлені, – пробурмотів Гемуль, запихаючи у щілину сачок.

Сачок дуже обважнів, коли Гемуль витягав його. Він тягнув і підважував його, а витягнувши, захотів роздивитися свій улов.

– Дуже дивно, – мовив Гемуль, витрушуючи з сачка Мумі-троля, Нюхмумрика, Чмиха, намет і два наплічники.

– Страшенно дякуємо! – тішився Мумі-троль. – Ти врятував нас в останню хвилину!

– Я вас врятував? – здивувався Гемуль. – Не мав такого наміру! Мене цікавлять тільки рідкісні комахи, які зчинили там, унизу, галас. (Гемулі зазвичай тугодуми, однак дуже лагідні, якщо їх не сердити).

– Це Самотні Гори? – запитав Чмих.

– Не знаю, – відповів Гемуль. – Але тут водиться багато цікавих нічних метеликів.

– Так, це Самотні Гори, – ствердив Нюхмумрик.

Навколо них здіймалися могутні гірські хребти, тоскно пустельні і сірі. Було дуже тихо й прохолодно.

– А де ж Обсерваторія? – не вгавав Чмих.

– Не маю жодного уявлення, – Гемуль починав сердитися. – А що вам відомо про нічних метеликів? Оце я хотів би знати.

– Нас цікавлять лише комети, – сказав Чмих.

– Вони рідкісні? – у голосі Гемуля почулося зацікавлення.

– Можна й так сказати, – потвердив Нюхмумрик. – З’являються приблизно раз на століття.

– Нечувано! – зрадів Гемуль. – Таку варто спіймати. Які ті комети на вигляд?

– Червоні, з довгими хвостами, – пояснив Мумі-троль.

Гемуль дістав нотатник і записав ознаки комети.

– Напевно, належить до роду Filiscrypus Chmychogalonica, – пробубонів собі під ніс Гемуль. – Ще одне запитання, мої вчені друзі, – чим харчується ця дивовижна комаха?

– Гемулями, – чмихнув Чмих.

Гемуль почервонів мов буряк.

– Наука – не жарти. Бувайте здорові! Дозвольте відкланятися!

Він зібрав усі свої баночки, підхопив сачок і подався геть, у Самотні Гори.

– Гемуль, вочевидь, вирішив, що комета – це якийсь жук або щось на те схоже! – повеселів Чмих. – Ото дурний! Чудасія та й годі! А тепер я хочу кави!

– Кавник залишився на плоті, – нагадав Нюхмумрик.

Мумі-троль, який теж полюбляв каву, кинувся до тріщини й зазирнув униз.

– Пліт зник! – закричав він. – Кавник запався крізь землю! Як ми собі порадимо без кави?!

– Їстимемо оладки, – втішив його Нюхмумрик.

Друзі розпалили ватру і посмажили оладки. Хапали їх просто з пательні – бо це єдиний правильний спосіб споживати оладки. Попоївши, вони обрали собі найвищий гірський кряж і поволі почали спинатися на вершину. Якщо вже будувати Обсерваторію, то, напевно, ближче до зірок.

Був пізній вечір. Прадавні величні гори дрімали, вершини переглядалися між собою понад проваллями, з яких піднімалася угору імла, сіро-біла й крижано холодна. Час від часу маленький клаптик відривався від важкого хмаровища і поволі плив над горами, де гніздилися орли та кондори.

Біля підніжжя однієї гори блимало крихітне світелко. Підійшовши ближче, можна було побачити жовтий намет, освітлений зсередини. Губна гармонія Нюхмумрика звучала дуже самотньо у цій пустелі. Удалині задерла носа, прислухаючись, гієна. Вона ще ніколи не чула музики, тож завила моторошно й протяжно.

– Що це було? – запитав Чмих, присуваючись ближче до світла.

– Нічого страшного, – заспокоїв його Нюхмумрик. – А тепер послухаємо пісеньку про джмеля на карнавалі – і заграв знову.

– Гарна пісенька, – похвалив Мумі-троль, – тільки незрозуміло, чи весело було джмелеві на карнавалі. Ліпше розкажи щось.

Нюхмумрик якийсь час роздумував, а потім запитав:

– Чи розповідав я вам про хропусів, які стрілися мені кілька тижнів тому?

– Ні, – відповів Мумі-троль, – хто такі хропусі?

– Справді не знаєш? – здивувався Нюхмумрик. – Я гадав, що ви родичі, бо дуже схожі. Хоча ти, ясна річ, білий, а вони різнобарвні, до того ж, міняють колір від хвилювання.

Очі у Мумі-троля гнівно зблиснули.

– Ніякі ми не родичі, – спалахнув він. – У нас немає нічого спільного з тими, хто міняє колір. Існує лише один вид мумі-тролів – білі мумі-тролі!

– У кожному разі, ті хропусі дуже на тебе схожі, – спокійно наполягав на своєму Нюхмумрик. – Я маю на увазі – рисами. Хропусь дуже любить порядкувати і дискутувати, а це не раз досить обтяжливо. Менша сестричка слухається його в усьому, але гадаю, має власну думку. Може, лишень не зізнається в тому. Вона від голови до лап вкрита ніжним м’якеньким пухом і має пухнасту гривку, яку невпинно причісує.

– Ото дурненька, – буркнув Мумі-троль.

– А що було далі? – нетерпеливився Чмих.

– Та, нічого надзвичайного. Сестричка вміє плести маленькі спальні матраци з трави і варити смачні зупки, щоб не було розладу шлунку. А ще вона заквітчує себе за вухом, а на лівій ніжці носить золотий браслет.

– Яка ж це історія?! – вигукнув розчаровано Чмих. – Зовсім нічого цікавого!

– Хіба ж нецікаво уперше в своєму житті побачити хропуся, який, до того ж, уміє міняти колір, – не згодився з ним Нюхмумрик і знову приклав до уст гармонію.

– Усі дівчата дурні, і ти теж разом з ними, – буркнув Мумі-троль, заповз у свій спальний мішок і відвернувся до стіни намету.

Тієї ночі йому наснилася маленька Хропся, схожа на нього самого. Він подарував їй троянду, щоб вона почепила її собі за вушком.

– Ото вже дурне наснилося, – пробубонів сам до себе Мумі-троль, прокинувшись наступного ранку.

У наметі було страшенно холодно. Нюхмумрик саме заварював чай.

– Нині ми видряпаємося на найвищу вершину, – повідомив він.

– Звідки ти знатимеш, що вона найвища? – запитав Чмих, витягаючи шию, щоб побачити вершину, однак гора ховалася у важких сірих хмарах.

– А ти пильно придивися, – порадив Нюхмумрик. – Бачиш, скільки цигаркових недопалків навкруги? Це професори поскидали їх вниз.

– О-о, зрозуміло, – Чмих засмутився, що не він першим це помітив.

Усі троє спиналися вгору вузькою крученою стежкою, пов’язані між собою страховою мотузкою, яка затягувалася у кожного вузлом на животі.

– Не забувайте, що все робиться на вашу відповідальність, – нагадав Чмих, котрий ішов останнім у зв’язці. – А ще пам’ятайте про моє запалення вушок у дитинстві.

Стежка ставала все стрімкішою і стрімкішою, мандрівники дряпалися все вище і вище. Над ними здіймалися древні гігантські гори, а навколо було пустельно й жахливо самотньо. Поміж голими скелястими вершинами витав, широко розпростерши крила, кондор, єдина жива істота у цьому безгомінні.

– Який страшенно велетенський птах, – мовив Чмих. – Як йому, мабуть, самотньо там, угорі!

– Та він, напевно, має десь дружину і цілу купу маленьких діток, – заперечив Нюхмумрик.

Кондор велично ширяв у небі, час від часу повертаючи набік голову з гачкуватим дзьобом й зиркаючи холодними очима. Він завис у повітрі просто над ними, ледь похитуючи крильми.

– Що він замислив? – стурбувався Чмих.

– У нього лютий вигляд, – пробурмотів Мумі-троль. – Боюся, він надумав нас…

– Летить сюди! – несамовито зойкнув Нюхмумрик.

Усі троє кинулися до скелі. З пронизливим посвистом крил кондор шугонув на них. Друзі втиснулися в крихітну западинку в прямовисній стіні, міцно вчепившись один в одного і в безпорадному жаху сподіваючись найгіршого. Ось знову! Кондор налітав, мов буря, величезні крила вдарялися в скелю, а навколо стало темно. То було справжнісіньке жахіття!

Аж раптом усе стихло. Дрібно тремтячи, вони повисували носики зі свого сховку. Далеко внизу під ними, в урвищі, де чимраз більше гусла темрява, ширяв, широко кружляючи, кондор. Потім він рвучко піднявся вгору і полетів углиб гір.

– Засоромився своєї невдачі, – пояснив Нюхмумрик. – Кондори дуже горді. Вдруге сюди не поткнеться!

– Кондор з кондорятами! Дуже зворушливо! – гарячкував Чмих. – А ще велетенські ящірки! Водоспад, що западається під землю! Забагато колосальних пригод для такого крихітного звірятка, як я!

– Найколосальніша пригода ще попереду, – заспокоїв його Мумі-троль. – Наша комета.

Усі троє глянули вгору на важкі хмаровища.

– Хотілось би вже побачити ясне небо, – мовив Нюхмумрик, підняв пір’їну, що її зронив кондор, й устромив у свого капелюха. – Ходімо. Час підпирає.

Надвечір вони видряпалися так високо, що досягли хмар, ураз опинившись у тенетах холодної імли, і тільки сіра порожнеча залягала навкруги. Камениста стежка стала слизькою й небезпечною.

Друзі страшенно мерзли, а Мумі-троль тоскно думав про теплі вовняні штани, які саме цієї миті мандрували, напевно, до ядра Землі.

– А я гадав, що хмари м’які, пухнасті й приємні на дотик, – розчаровано пробубонів Чмих і пчихнув. – Як мені вже набридла ця клята подорож!

– Що це там? – вигукнув Мумі-троль і став як укопаний. – Там щось лежить і виблискує…

– Діамант? – Чмих знову збадьорився.

– Здається, маленький браслет, – мовив Мумі-троль, ступивши в густу пелену туману.

– Будь обережний! – застеріг його Нюхмумрик. – Він лежить на самому краю провалля!

Мумі-троль, дуже обачно ступаючи, рушив далі. Над самим урвиськом він ліг на живіт, простягнув уперед лапу.

– Міцно тримайте мотузку! – гукнув друзям.

Нюхмумрик з Чмихом натягували мотузку що було сили, Мумі-троль нахилився ще далі над прірвою, йому нарешті вдалося досягнути браслет. Ухопивши прикрасу, він порачкував назад.

– Це – золото, – сказав він до Нюхмумрика. – Ти, пригадую, казав, що у Хропсі був золотий браслет на лівій ніжці?

– Казав, – спохмурнів Нюхмумрик. – Вона була така гарненька! Її завжди вабило збирати квіти у найнебезпечніших місцях.

– Тепер від неї, без сумніву, нічого не зосталося, – бовкнув Чмих.

Посумніле товариство побрело далі, усе вище й вище, їх долала втома і дошкуляла холоднеча. Врешті вони вирішили зупинитися, щоб дати перепочинок ногам, – сиділи, мовчки вдивляючись у сизі хвилі туману. Раптом суцільна пелена роздерлася, а неозоре море імли опинилося у них під ногами. З того місця, де вони стояли, воно видавалося м’якеньким і ніжним на дотик, так і кортіло пірнути, увійти в нього і потанцювати.

– Тепер ми стоїмо понад хмарами, – урочисто проказав Нюхмумрик.

Усі троє глянули на небо, якого вже так давно не бачили.

– Що це? – нажахано прошепотів Чмих.

Небо втратило блакитний колір, натомість забарвилося неприродним багрянцем.

– Може, це захід сонця так розмалював небо? – невпевнено припустив Нюхмумрик.

– Так воно і є! Жодного сумніву! – підтримав його Мумі-троль. – Сонце заходить…

Однак усі троє чудово знали, що то був не захід сонця, а комета, яка своїм червоним світлом осяяла вечірній небокрай. Вона прямувала до Землі, до всіх живих істот, котрі її населяли.

На найвищій вершині шпичастого гірського кряжу притулилася Обсерваторія, де професори вели незчисленні дивовижні спостереження, жили відлюдькувато наодинці з зірками та не до міри палили цигарки. Вежа Обсерваторії мала округлий прозорий дах, прикрашений скляною, забарвленою всіма кольорами веселки, кулею, яка поволі, але невпинно оберталася навколо себе.

Мумі-троль крокував попереду всіх. Він відчинив вхідні двері й поштиво завмер на порозі.

Вежа – велика зала – була обладнана найпотужнішим у світі телескопом, який день і ніч, спроквола обертаючись навсібіч, спостерігав за зоряним небосхилом, чи не чигає десь у Всесвіті небезпека, і при цьому по-котячому муркотів.

Юрми маленьких професорів метушилися навкруги, шастали вгору і вниз блискучими латунними сходами, щось регулювали, щось відкручували, щось вимірювали, час від часу записуючи покази до нотатників. Вони страшенно поспішали і всі як один палили цигарки.

– Доброго вечора! – привітався Мумі-троль.

Однак ніхто не звернув на нього уваги.

Тоді він шанобливо підступив до найближчого до себе професора і посмикав його за полу піджака.

– Ти знову плутаєшся під ногами! – розсердився професор.

– Вибачте, але я у вас ще ніколи не бував, – знітився Мумі-троль.

– То був хтось інший, дуже на тебе схожий, – буркнув професор. – Ані хвилини спокою останнім часом. Ми не маємо часу для всіх, хто вештається тут знічев’я і наївно розпитує про якісь безглузді речі. Якісь там браслети на лапки… Оця комета – найцікавіша з’ява в моєму житті… А ти чого хочеш?

– Нічого надзвичайного, – промимрив Мумі-троль. – Хотів би тільки довідатися, чи була вона пухнастою… я маю на увазі, та особа, котра приходила раніше… Може, мала квітку за вушком?

Професор здійняв руки до неба і зітхнув.

– Пушок та квіти мене не цікавлять, – сказав він. – А ще менше – браслети на лапках. Невже ти дійсно гадаєш, що може мати значення загублений якимось дівчиськом браслет, коли очікуєш появи комети?

– Цілком можливо, – серйозно відповів Мумі-троль. – Дуже вам дякую!

– Не варто дякувати! – буркнув професор і почовгав до свого телескопа.

– То що він сказав? – зашепотів Чмих. – Прилетить комета?

– Коли вона вріжеться в Землю? – допитувався і собі Нюхмумрик.

– Я забув про це запитати! – зізнався Мумі-троль. – Зате довідався, що Хропся була тут. Вона не зірвалась у прірву!

– Але ж ти й дурний! – не стримався Чмих. – Тепер я піду й про все випитаю. А ви вчіться, як треба залагоджувати справи!

І крихітне звірятко Чмих подріботіло до іншого професора.

– До мене доходило безліч чуток про ваші знамениті дослідження комет!

– Справді? – втішився професор. – Ця комета надзвичайно гарна. Я маю намір назвати її своїм іменем. Ходімо, сам побачиш!

Чмих рушив услід за професором, дряпаючись незчисленними сходами. Він був першим у світі крихітним звірятком, якому дозволено було подивитися в окуляр найбільшого на Землі телескопа.

– Бачиш, яка красуня? – захоплювався професор.

– Всесвіт чорний. Таки чорний… – прошепотів Чмих. Він так налякався, що хутро у нього на потилиці стало дибки.

У бездонній чорноті неба блимали, немов живі, величезні зорі. Такі завбільшки, як розповідав Ондатр. Ген далеко серед них щось сяяло, схоже на недобре червоне око.

– Комета! – скрикнув Чмих. – Оте червоне око і є кометою. Вона летить сюди!

– Звісно, летить сюди! – потвердив професор. – От що цікаво! З кожним днем її видно все ліпше. Комета стає чимраз більшою, червонішою та прекраснішою!

– Та вона ж не рухається! – недовірливо мовив Чмих. – І хвоста не видно!

– Хвіст тягнеться позаду, – пояснив професор. – Комета простує нам назустріч, тому здається, ніби вона непорушна. Гарна, правда ж?

– Та-а… – завагався Чмих. – Червоний колір, звісно, приємний… А коли вона долетить до Землі? – Чмих, занімілий від страху, вдивлявся у маленьку червону цятку через окуляр телескопа.

– За моїми підрахунками, комета досягне нашої планети увечері сьомого серпня о 20:42. Можливо, на чотири секунди раніше, – охоче розповідав професор.

– І що тоді трапиться? – пополотнів Чмих.

– Що трапиться? – професор аж розгубився. – Про це я ще не встиг подумати… Але неодмінно дуже скрупульозно запишу увесь перебіг події.

Чмих рушив униз сходами, коліна йому підгиналися. На півдорозі він раптом зупинився і запитав:

– Що нині за день?

– Третього серпня, – відповів професор. – 7:53 рівно.

– Гадаю, нам варто поквапитися додому, – мовив Чмих. – Бувайте!

Чмих повернувся до гурту – здавалося, наче він на голову підріс.

– Він чорний, – повідомив малий. – Чорний-чоренний.

– Хто? – не зрозумів Мумі-троль.

– Всесвіт, ясна річ. А комета червона, з хвостом позаду. За нашими з професором підрахунками, вона ДОСЯГНЕ Землі сьомого серпня, увечері, о 20:42. Можливо, на чотири секунди раніше…

– Негайно додому! – вирішив Мумі-троль. – Про що таке надзвичайно важливе у неділю казала Мама?

– Пудинг, – пхикнув зневажливо Чмих. – Дитячі витребеньки! Принаймні для того, хто дивився на зоряне небо в окуляр справжнього телескопа!

– Як би там не було, варто поквапитися, – пробурмотів Мумі-троль і кулею вилетів з Обсерваторії.

– Не поспішай занадто! – гукнув йому навздогін Нюхмумрик. – Якщо ми мчатимемо наосліп, неодмінно зірвемося у найближче провалля. Комета прилетить щойно через чотири дні!

– Та що ви водно торочите про ту комету? – розсердився Мумі-троль. – Як тільки доберемося додому, Мама з Татом усе владнають. Інша справа – панночка Хропся! Вона ж не знає, що я знайшов її браслет!

Він розтанув у сутінках, тягнучи за собою на страховій мотузці друзів.

Моторошні червоняві сполохи на небі стали яскравішими.

Хмари розсіялися, оголивши гірський краєвид, осяяний якимось наче неземним надвечір’ям.

Глибоко внизу ледь виднілася вузенька смужка ріки та темні плями лісів.

"Що ж, – подумав Нюхмумрик, – додому – то й додому. І панночка Хропся з браслетом на ніжці – ліпше, ніж без браслета, і байдуже, прилетить комета чи ні".

Четвертого серпня небо було безхмарним, однак сонце заслонила дивна тінь. Пропливаючи багряним небом над Самотніми Горами, вона якусь мить видавалася майже чорною.

Надворі потепліло. Друзі не спинялися всю ніч. Чмих почав вередувати.

– Я втомився, – нудив він. – Мені вже все набридло. Тепер ваша черга нести намет… І пательню теж…

– Хоч намет дуже зручний, – озвався Нюхмумрик, – не варто, однак, занадто перейматися речами, якими володіємо. Викинь його – та й по всьому! І пательню теж! Однаково нічого на ній смажити…

– Ти серйозно? – вражено запитав Чмих. – Кинути у прірву?

Нюхмумрик лише кивнув.

Чмих підійшов до самого краю урвища.

– Шкода… У ньому можна жити, – бурмотів він. – Намет назавжди міг би стати моїм… Любий Мумі-тролю, я не знаю, як мені вчинити!

– У тебе вже є печера, – приязно нагадав малому Мумі-троль.

Чмих аж засміявся від утіхи і з легкою душею пожбурив клунок униз. Але ж і гуркоту він наробив, гупаючи по скельних виступах, а пательня гуділа, мов мідна духова труба.

– Супер! – вигукнув Мумі-троль, не забарившись послати услід за пательнею каструлі.

Посуд зчинив неймовірний брязкіт, який не стихав, доки остання каструля згинула у проваллі.

– Як чуєшся? Ліпше? – поцікавився Нюхмумрик.

– Ні-і-і, – заскімлив зблідлий Чмих. – Тепер мені паморочиться в голові.

Він ліг долілиць на землю, відмовляючись іти далі.

– Послухай, – суворо мовив Мумі-троль. – У нас мало часу. Я прагну якнайшвидше відшукати маленьку…

– Знаю, знаю… – урвав його Чмих, – …дурненьку панночку Хропсю. Не чіпай мене, бо зараз мене знудить!

– Дай йому спокій, хай собі трохи постогне! – втрутився Нюхмумрик. – А ми тим часом покатуляємо каміння. Знаєш, як?

– Ні.

Нюхмумрик вибрав чималенький камінь, що лежав на самому краєчку прірви.

– Дивись, – він розгойдав каменюку, раз-два-три – і вона зникла з очей. Мумі-троль та Нюхмумрик кинулися до краю і зазирнули униз. Каменюка витанцьовувала поміж скелями, гуркочучи, немов громовиця, услід летіла курява з дрібних камінців та уламків скель, а в горах ще довго гуляла глуха луна.

– Справжня лавина! – захоплено вигукнув Нюхмумрик.

– Я теж хочу! – Мумі-троль кинувся до ще більшої брили, яка балансувала над прірвою.

– Обережно! – скрикнув Нюхмумрик, але було надто пізно, брила загуготіла вниз, а за нею – нещасний Мумі-троль.

Якби не рятівна мотузка на животі, мабуть, на світі стало би на одного мумі-троля менше. Нюхмумрик умить впав на спину, щоб загальмувати посмик мотузки. Рвонуло таки сильно, Нюхмумрикові навіть здалося, що його ось-ось роздере навпіл.

Унизу над прірвою безпомічно баламкався Мумі-троль, а слід зазначити, що важив він чимало.

Нюхмумрик сповзав усе ближче й ближче до краю провалля. Мотузка між ним та Чмихом також нап’ялася, тож і Чмиха поволокло по землі.

– Не чіпайте мене! – скиглив він. – Дайте спокій, мені погано…

– Тобі стане ще гірше, коли за мить летітимеш у безодню, – гарикнув Нюхмумрик. – Допомагай тягнути!

Знизу долинало голосіння Мумі-троля:

– Допоможіть! Витягніть мене!

Чмих підвів голову і ще більше позеленів на виду, цього разу – від страху. Він намагався відповзти від краю, упирався лапами і навіть хвостом, ним так торсало навсібіч, що мотузка заплуталася поміж каменюками, і всі троє перестали зсуватися в провалля.

– Ось так, а тепер треба тягнути! – розпоряджався Нюхмумрик. – Коли я дам команду, мусиш щосили натягнути мотузку. Ще ні! Ще ні! Ось тепер – тягни!

І вони потягли, крок за кроком, аж врешті над краєм з’явився Мумі-троль.

Спочатку вуха, потім очі, потім ніс, потім ще трохи носа і нарешті – увесь Мумі-троль.

– Клянусь своїм хвостом! – вигукнув Мумі-троль. – Якби тут була Мама!

– Привіт! – зрадів Чмих. – Приємно тебе бачити! Це я не дав усім нам загинути!

Якусь хвилю вони сиділи й відсапувалися. Раптом озвався Мумі-троль:

– Ми впороли дурницю!

– Хто би в цьому сумнівався, – зауважив Чмих. – Ви завжди щось впорете…

– Немає нам жодного прощення! – не вгавав Мумі-троль. – Ми повелися просто злочинно! А якби каменюки упали на голову маленької Хропсі?

– Вони б її розтелющили, – незворушно бовкнув Чмих.

Мумі-троль аж зірвався на рівні ноги від такої байдужості свого друга.

– Рушаємо далі! – скомандував він. – Нема чого гаяти час!

І вони рушили вниз стежкою, а над ними з рожевуватого неба світило оповите серпанком сонце.

Біля підніжжя гори між камінням дзюркотів маленький струмок. Він був дуже мілкий, на дні виблискувала золотиста слюда. Гемуль студив натруджені ноги у воді і сам до себе зітхав. Коло нього лежала груба книжка, що називалася "Комахи Північної півкулі, їхні добрі та погані звички".

– Дивно, – буркотів Гемуль. – Жодної комахи з червоним хвостом. Хіба що йдеться про Dideroformia Fnatopogetes, але вона нічим не вирізняється з-поміж інших і зовсім не має хвоста.

Він знову важко зітхнув.

– Привіт! – гукнув Мумі-троль, вигулькнувши з-за кам’яної брили.

– Ох, як я налякався! – здригнувся Гемуль. – Це ви? А я подумав – лавина суне! Що за жахіття чинилося нині вранці!

– Яке жахіття? – запитав Чмих.

– Лавина, звісно ж. Страшенний жах! Камені завбільшки з будинок стрибали довкруги і розтрощили мій найліпший слоїк. Я й сам стрибав… Гляньте на ґулю в мене на голові! Ви лишень погляньте!

– Боюся, ми необачно зіштовхнули кілька камінців, – зізнався Нюхмумрик. – Важко втриматися від спокуси, коли вони такі гарні, великі й круглі…

– Хочеш сказати, це ви зірвали лавину? – не вірив власним вухам Гемуль. – Можна було здогадатися… Звичайно! Я вам від початку не довіряв, а тепер не хочу з вами й знатися!

Гемуль відвернувся і заходився хлюпати воду на свої натруджені ноги. За хвилю зиркнув з-під лоба:

– Ви ще тут?

– Зараз підемо, – запевнив Нюхмумрик. – Хотіли тільки поцікавитися, чи не здалося вам, що небо дивно змінило барву?

– Небо змінило барву? – здивовано перепитав Гемуль.

– Так, стало червоним, – терпляче повторив Мумі-троль.

– Послухай, хлопче, – мовив Гемуль, – про мене, хай собі буде хоч у клітинку! Я рідко задираю голову. Мене турбує лише мій чудовий потічок, який поволі пересихає. Якщо так триватиме й далі, я не зможу студити у ньому свої натомлені ноги.

– Але ж ця велика грізна комета… – почав було Мумі-троль, однак Гемуль його не слухав, забрав свої манатки і перейшов убрід на протилежний берег струмка.

– Ходімо, – покликав друзів Нюхмумрик. – Напевно, він хоче побути на самоті.

Йти тепер стало приємніше, під ногами ріс мох та лишайник, де-не-де цвіли квіточки. Ліс присунувся ближче. Було дуже тепло.

– У який бік до вашої домівки? – поцікавився Нюхмумрик. – Треба обрати найпрямішу дорогу, щоби встигнути до появи комети.

Мумі-троль глянув на компас.

– Дивно поводиться, – мовив він. – Крутиться мов навіжений. Невже боїться комети?

– Цілком можливо, – погодився Нюхмумрик. – Покладемося на інтуїцію. Я ніколи не мав довіри до компасів. Вони нанівець зводять вроджений інстинкт орієнтації у просторі.

– А мій вроджений інстинкт каже, що саме час попоїсти, – сповістив Чмих. – Надто давно ми їли – чому?

– Бо їжа скінчилася, – пояснив Нюхмумрик. – Попий морсу і спробуй думати про щось приємне.

За деякий час вони підійшли до невеличкого озера. Вода спала так низько, що озеро перетворилося на мілку смердючу калюжу. Заболочені зелені водорості охляло обвисали з берегів. Озерце вже не манило до купелі.

– Напевно, на дні утворилася діра, – висловив припущення Чмих. – От вся вода й витекла.

– Потічок Гемуля також пересох, – зауважив Мумі-троль.

Чмих зазирнув у пляшку з морсом.

– Рівень морсу теж опустився! – вигукнув він.

– Не мели дурниць! – розсердився Мумі-троль. – Ти ж його й випив! Ото осел!

– Сам осел! – відгаркнувся Чмих. Він був дуже втомлений, наляканий і голодний.

Саме тієї миті до них долинув крик. Хтось у лісі кликав на допомогу, та так голосно і розпачливо, аж в усіх трьох хутро стало дибки. Мумі-троль кинувся на голос, немов ядро, випущене з пращі.

– Почекай! – горлав Чмих. – Я не встигаю! Ой! Ай!

Рятувальна мотузка уп’ялася йому в живіт, він запоров у землю носом, то так його й волочили за собою. Мумі-троль та Нюхмумрик спинилися щойно тоді, як налетіли на дерево; мотузка між ними спинила їхній біг, і вони попадали.

– Зніміть з мене цю бісову мотузку! – сердито закричав Мумі-троль.

– Ти лаєшся! – отетерів Чмих.

– То й що?! – не вгавав Мумі-троль. – То Хропся кликала на допомогу! Я певен, що то вона!

– Заспокойтеся обидва, – втрутився у сварку Нюхмумрик, дістав ножа й розрізав мотузку.

Мумі-троль одразу зірвався з місця і щодуху, наскільки йому дозволяли коротенькі лапки, побіг на порятунок. Неподалік він надибав посинілого від жаху Хропуся, який несамовито волав:

– Отой страшнючий чортополох поїдає мою сестричку!

І справді – отруйний кущ небезпечної родини Angostura ухопив Хропсю своїми живими гілками за хвостика і поволі підтягував до себе, а вона – що зовсім не дивно – стала від жаху бузкового кольору і лементувала так, як ніхто й ніколи з родини хропусів ще не лементував.

– Я біжу! Я вже тут! – квапився Мумі-троль.

– Візьми оце про всяк випадок зі собою, – Нюхмумрик простягнув Мумі-тролеві розкладного ножа (отого, який мав викрутку та коркотяг). – І спробуй розлютити Анґостуру. Рослини цього виду легко піддаються на образи.

– Нікчемний плазун! Драпачка! – вигукував Мумі-троль, але кущ залишався незворушним.

– Унітазна щітка! – не відступав Мумі-троль. – Стара чума щурячого хвоста! Післяобідній сон закатрупленої свині!

Враз Анґостура глипнула на Мумі-троля усіма своїми зеленими очиськами і відпустила Хропсю. Одна з її довгих гілок витягнулася гадюкою і схопила Мумі-троля за носа.

– Не дай їй взяти над тобою гору! – застеріг Нюхмумрик.

– Вошиве лайно! – заревів Мумі-троль і – чах-чах – відтяв кущеві руку-гілляку.

Глядачі привітали його перемогу гучним "Ура!".

Хвіст у Мумі-троля дрібно тремтів від злості, він стрибав то туди, то сюди, час від часу робив випади у бік Анґостури або викрикував нові образливі обзиванки.

– Ти диви! – чудувався Чмих. – Який невичерпний у нього запас лайливих слів!

Поєдинок розгорівся не на жарт. Анґостура тряслася від роздратування, а Мумі-троль пашів від гніву та напруги. Із клубка зчеплених супротивників виднілися тільки руки-гілляки, хвости та лапи.

Хропся ухопила велику каменюку і пожбурила нею в отруйницю. Була вона не надто меткою, тож камінь влучив Мумі-тролеві в живіт.

– О, який жах! – зойкнула Хропся. – Я вбила його!

– Типове дівчисько! – пирхнув Чмих.

Однак Мумі-троль навіть не думав умирати і гідно продовжував свій тріумфальний двобій з підступною Анґостурою, доки від отруйного куща позалишалися самі обрубані цурпалки (дрібні гіллячки Мумі-троль не чіпав).

– Ось так! – сказав він, складаючи ножа.

– О, який ти хоробрий, – благоговійно прошепотіла Хропся.

– Пусте, мені такими справами доводиться займатися ледь не щодня, – недбало буркнув Мумі-троль.

– Дивина, я, принаймні, ще ніколи не бачив, щоб… – ляпнув Чмих і зненацька скрикнув, бо дістав копняка від Нюхмумрика.

– Що це було?! – здригнулася від ляку Хропся, яка ніяк не могла прийти до тями.

– Не бійся! – заспокоїв її Мумі-троль. – Я поруч і зумію тебе захистити. Прийми від мене маленький подарунок! – з цими словами герой простягнув дамі золотий браслет.

– О! – тільки й зуміла промовити Хропся й густо пожовтіла від утіхи. – А я його стільки шукала… Як мило…

Панночка одразу ж почепила прикрасу на ніжку і, вертячись на всі боки, милувалася нею.

– Вона проплакала за цією цяцькою кілька днів, – сказав Хропусь. – Щоразу, як я намагався заговорити про комету, вона зводила розмову до жалю за браслетом. А вас цікавить комета?

– Ще й як! – підтвердив Нюхмумрик.

– Хвала небесним силам! – полегшено зітхнув Хропусь. – То можемо одразу ж влаштувати нараду. Сідаймо!

Усі сіли.

– Я оголошую себе головою та секретарем зборів, – вів далі Хропусь. – Хтось має інші пропозиції?

Інших пропозицій не було, тож Хропусь тричі постукав олівцем по землі.

– Це була червона ядуча мураха? – запитала його сестра.

– Тихо, ти заважаєш проводити нараду! – урвав її Хропусь. – Отже, що ми маємо? Комета мала би досягнути Землі у п’ятницю, сьомого серпня, о 8:42 вечора. Можливо, на чотири секунди скоріше.

– Червона мураха… – пробурмотів Мумі-троль неуважно, розглядаючи гривку Хропсі. У Мами немає гривки. Він ще ніколи не бачив мумі-тролів з гривками.

– Чому ніхто ніколи мене не слухає? – образився Хропусь.

– Не знаю, – здвигнув плечима Чмих. – І завжди так було?

– А тепер, – звелів Нюхмумрик, – замкніть роти на замок і слухайте, що скаже Хропусь. Він хоче, щоб ми всі поміркували, як можна порятуватися у цій ситуації.

– Ми повертаємося додому! – повідомив Мумі-троль. – Сподіваюся, ви з нами?

– Це питання ми більш детально обговоримо на наступній нараді, – сповістив Хропусь.

– А де, до речі, ти мешкаєш? – поцікавилася Хропся.

– У дуже гарній долині, з Мамою і Татом. Тато сам побудував будинок і пофарбував його у блакитний колір. Напередодні нашої мандрівки я прилаштував для тебе гойданку в садку…

– Ото вже плете! – обурився Чмих. – Ти ж її ніколи раніше не бачив! Ліпше розкажи про мою печеру. Агов, Хропсю! А я маю таємницю, котра починається на К, а закінчується на Я! Воно неймовірно лагідне!

– Дотримуйтеся, будь ласка, порядку денного! – мало не благав Хропусь і знову постукав своїм олівцем. – Є два моменти: чи зможемо ми дістатися Долини ще до прильоту комети і яка ймовірність того, що саме Долина стане найліпшим місцем порятунку?

– Дотепер усе йшло добре… – висловив свою думку Чмих.

– Мама про все подбає, – впевнено сказав Мумі-троль. – А ти, Хропсю, побачиш, яка у нас чудова печера!

– У мене… – поправив його Чмих.

– А в печері купа перлів, які я сам добув, – незворушно вів далі Мумі-троль.

– Перли! – захоплено вигукнула Хропся. – З них можна зробити браслет на ніжку?

– Звичайно! І не тільки на ніжку! Персні в носа, сережки на вуха, а ще пасочок та діадему…

– Про це можна буде поговорити згодом, – Хропусь уже геть сердито застукотів олівцем. – Хочете порятуватися чи ні?

– Ну ось, ти знову обламав кінчик свого олівця, – зауважила сестричка. – Ми, напевно, зможемо знайти прихисток у вашій печері. Може, пообідаємо?

– Звичайно! – скрикнув Мумі-троль. – Врятуємося у печері! Яка ж ти розумниця, Хропсю!

– У моїй печері! – наголосив знову Чмих. – Ми затулимо вхід камінням, заліпимо шпари в стелі, нанесемо туди купу їжі, а ще невеликого ліхтаря! Як цікаво!

– Для з’ясування цього питання неодмінно доведеться скликати ще одну нараду, – зауважив Хропусь. – Бо ж слід подумати про розподіл праці і таке інше…

– Ніхто тобі не боронить проводити наради, – втрутилася Хропся, – але зараз мені треба роздобути трохи дров. А ще принести питної води для зупи. І назривати букет лісових квітів для прикрашання обіднього столу.

– Якого кольору мають бути квіти? – зацікавився Мумі-троль.

Хропся оглянула себе з ніг до голови – вона усе ще була жовтою.

– Бузкового, – вирішила вона. – Бузковий колір пасуватиме мені найліпше…

Мумі-троль шугонув до лісу, а Хропусь із Чмихом подалися по дрова та воду. Нюхмумрик запалив свою люльку. Він ліг горілиць і задивився на червоне небо.

– Ідея з печерою не така вже й погана, – мовив він задумливо. – Боїшся комети, Хропсю?

– Ні. Головне для мене – не бачити її. До того ж, я спробую думати про щось інше…

Чмих не знайшов питної води для зупи. Він добрів аж до трясовини, однак там не зосталося ані краплі води, лише глевкий намул на дні, а всі бідолашні водяні лілії погинули. Врешті-решт, звісивши сумно вуха, він почалапав назад до друзів.

– Гадаю, що в усьому світі не залишилося й краплини, – пригнічено повідомив він. – Цікаво, що на це скажуть риби? А у нас – тільки морс.

– Не біда, – втішила його Хропся. – Приготуємо зупу з ягідного морсу. Це питання вирішено!

– Де там вирішено! – не погодився її братчик. – Необхідно знайти причину висихання води…

Хропусь сів біля купки назбираних дерев’яних скіпок, які мали однаковісіньку довжину – він сам їх ретельно вимірював. У його голосі бриніли стурбовані нотки:

– Якась причина мусить бути…

– Я вважаю, до цього спричинилася комета, – висловив свою думку Нюхмумрик.

Усі підвели голови вгору, до неба. Сутеніло, вечірнє небо забарвилося темним багрянцем. Поміж віттям ялин виднілася маленька червона іскорка, схожа на зірку. Та це була не зірка. Вона не мерехтіла і не сяяла, а горіла, непорушно зависнувши у повітрі, бо ж тягнула за собою хвоста!

– Вона! – ствердив Хропусь.

Хропся від цих слів почала зеленіти, починаючи від носика. З лісу прибіг з букетом Мумі-троль, він постарався назривати щонайбузковіших квіток.

– Зараз мені, мабуть, ліпше пасували би жовті, – мовила вона, глянувши на квіти. – Бачиш, як я позеленіла…

– Назривати нових?

– Та ні, не треба. Але заслони чимось ту комету, бо інакше я не зможу зварити зупу…

Мумі-троль заслонив комету ковдрою. Хропся трохи заспокоїлася, приготувала у своїй маленькій каструльці морсову зупу з пахучими травами і поділила між усіма сухі хлібці, бо нічого більше у них не було. Після вечері всі вклалися на трав’яний матрацик, який виплела Хропся. Вогонь поволі згасав, надійшла ніч. Високо в небі, над мовчазним сонним лісом гаряче світилася комета, віщуючи біду.

Увесь наступний день друзі йшли лісом, простуючи в Долину Мумі-тролів. Нюхмумрик грав їм на губній гармонії, щоб мандрувалося

веселіше. Десь близько п’ятої години по обіді вони вийшли на стежку, де стояв великий вказівник: "Сьогодні увечері танці! Сюди! Працює крамниця!".

– О! Хочу потанцювати! – заплескала лапками Хропся.

– Які можуть бути танці, коли Земля ось-ось загине?! – запротестував Хропусь.

– Але якщо не зараз, то коли? – не поступалася Хропся. – Будь ласка! До кінця світу в нас ще два дні!

– Може, у крамниці продають лимонад, – замріявся Чмих.

– До того ж, нам майже по дорозі, – докинув Мумі-троль.

– Можна лише глянути одним оком на ті танці, проходячи повз майданчик… – запропонував і собі Нюхмумрик.

Хропусь лише зітхнув. Отож друзі звернули на стежку і попростували за вказівником. Стежка весело в’юнилася лісом, петлювала і закручувалася на всі боки, інколи знічев’я зав’язуючись вузликом. Від такої стежки не втомлюєшся; вона навіть, здається, скоріше приводить до мети, аніж пряма й нудна дорога.

– У мене відчуття, ніби Долина Мумі-тролів ось-ось вигулькне з-за наступного закруту, – мовив Мумі-троль.

– Розкажи мені про Долину, – попросила Хропся.

– У нашій Долині завжди почуваєшся у безпеці, – почав розповідь Мумі-троль. – З веселим настроєм встаєш уранці і вкладаєшся до сну ввечері. Там росте розлоге дерево, на якому я побудую курінь, а ще є

потаємне місце – обов’язково тобі покажу. Мама обклала всі грядки черепашками, а наш ґанок увесь день купається в сонячному промінні. Там так смачно пахне. Ми маємо власний місток через річку, який побудував Тато і по якому можна котити тачку. А ще я зробив відкриття – знайшов море, тож і шматочок моря також належить нам…

– А раніше ти водно торочив, які гарні краї, де ніколи не бував, – ущипнув Чмих.

– Та то давно було… – відмахнувся Мумі-троль.

За наступним вигином стежки вони опинилися перед крамничкою, дуже гарною хатинкою. Навколо рівними рядочками буяло розмаїття квітів, на стовпі лежала срібна куля, у якій віддзеркалювався ліс і біла хатка з дахом, викладеним дерном. Оголошення біля дверей сповіщало, що тут можна купити порошок до прання, лакрицю та чудову Сонячну Оливу.

Мумі-троль піднявся вгору сходами, а коли відчинив двері, всередині хатинки теленькнув дзвоник. Усі увійшли до крамнички, тільки Хропся затрималася надворі, милуючись своїм відображенням у срібній кулі.

У крамниці за лядою сиділа бабуня з маленькими і круглими, як у мишки, очицями та сивим волоссям.

– Ага! – мовила вона замість привітання. – Скільки маленьких діточок! Чого бажаєте?

– Лимонаду, – випалив Чмих. – З червоним сиропом.

– Чи немає у вас зошитів у лінійку або клітинку? – поцікавився Хропусь. Він мав намір записувати все, що слід робити у разі зіткнення з кометою.

– Звичайно, є, – сказала Бабуня. – Синій зошит годиться?

– Ліпше іншого кольору, – попросив Хропусь. – Синіми здебільшого користуються зовсім маленькі хропусі.

– А мені би здалися інші штани, – озвався Нюхмумрик. – Тільки б вони не були надто нові на вигляд. Я себе добре почуваю лише у тих штанятах, які допасовані до моїх форм.

– Зрозуміло, – відповіла Бабуня, полізла драбиною під стелю і досягла звідти штани.

– Ой, вони надто нові, – занепокоївся Нюхмумрик. – Може, є старіші?

– Це найстаріші штани серед моїх запасів, – пояснила Бабуня. – Але завтра вони будуть ще старішими, – додала вона з надією в голосі, глянувши на Нюхмумрика поверх окулярів.

– Що ж, – зітхнув Нюхмумрик, – я приміряю їх за хатиною, хоча дуже сумніваюся, що вони мені пасуватимуть.

І Нюхмумрик зник у садку.

Хропусь щось занотовував у новому зеленому зошиті.

– А що забажав би собі маленький Мумі-троль? – запитала Бабуня.

– Діадему, – поважно відповів Мумі-троль.

– Діадему?! – вражено перепитала Бабуня. – Навіщо вона тобі?

– Подарує Хропсі, – устряв Чмих, який сидів на підлозі і цмулив крізь соломинку червоний лимонад. – Він геть стратив глузд, відколи зустрів її.

– Що ж безглуздого у подарунку? – зауважила Бабуня. – Ти ще занадто малий, щоб збагнути, але насправді прикраса є найгарнішим дарунком для дами.

– Ага, – буркнув Чмих, ховаючи рийку у склянці з лимонадом.

Бабуня обвела поглядом усі свої полиці, однак діадеми на них не знайшлося.

– Може, під лядою, – допомагав у пошуках Мумі-троль.

Бабуня зазирнула й під ляду.

– Ні, тут теж немає, – мовила вона засмучено. – Важко повірити, у мене немає ані одної діадеми… Може, замінимо парою крихітних рукавичок для хропусів?

– Ой, не знаю, – посмутнів Мумі-троль.

Тієї миті двері дзеленькнули, до крамнички увійшла Хропся.

– Доброго дня! – привіталася вона. – У вас таке чудове дзеркало в саду. Відколи я загубила своє люстерко, можу дивитися на себе хіба у водяне плесо, а відображення у ньому видається надто кумедним.

Бабуня глипнула на Мумі-троля й підморгнула йому. Вона щось досягла з полиці і похапцем тицьнула Мумі-тролеві у лапку. Мумі-троль і собі глянув крадькома: то було маленьке кругле люстерко у срібній рамочці, на зворотному боці оздоблене трояндою з червоних рубінів. Мумі-троль переглянувся з Бабунею і засміявся. Хропся нічого не помітила.

– Чи не знайдеться у вас кілька медалей? – запитала вона.

– Кілька чого? – перепитала Бабуня.

– Медалей, – повторила Хропся. – Гарно оздоблені зірки, які поважні панове так охоче носять на шиї…

– О так, звичайно, так, – заторохтіла Бабуня. – Медалі, аякже…

І вона заходилася нишпорити по полицях, по всій крамниці, навіть зазирнула під ляду.

– Ані одної? – від розчарування Хропсі аж сльози набігли на очі.

Бабуня зовсім посумніла, та враз їй сяйнула рятівна думка, вона притьмом полізла драбиною до найвищої политті, де стояла коробка з різдвяними ялинковими прикрасами, і досягнула звідти велику розкішну зірку.

– Яке щастя! – зраділа Бабуня. – Таки знайшла ще одну медаль!

– Яка гарна, – прошепотіла заворожено Хропся і, обернувшись до Мумі-троля, мовила: – Це тобі! За те, що ти врятував мене від отруйного чортополоху.

Мумі-троль наче мову втратив від несподіванки. Він уклякнув на одне коліно, а Хропся повісила йому на шию зірку, що сяяла неповторним блиском.

– Шкода, що ти не можеш побачити, як вона тобі личить, – пошкодувала Хропся.

І тоді Мумі-троль простягнув їй люстерко, яке ховав за спиною.

– А це – тобі, – мовив він. – Щоб ти могла собою милуватися.

Доки обоє розглядали своє відображення, знову теленькнув дзвіночок – досередини увійшов Нюхмумрик.

– Гадаю, штанам варто трохи постаріти, – сказав він. – Вони не мають моєї форми.

– Шкода, – скрушно зітхнула бабуня. – Але новий капелюх тобі, напевно, не завадить…

Нюхмумрик сполошився й натягнув глибоко на вуха свого старого зеленого дрантюха.

– Страшенно дякую, але мені щойно спало на думку, що накопичувати надто багато власності небезпечно…

Хропусь, який увесь той час писав щось у своєму зошиті, підвівся і сповістив:

– Якщо маєш справу з кометою, найважливіше не затримуватися понад міру в крамниці, вишукуючи всякий непотріб. Чмиху! Ану допивай свій лимонад!

Чмих запопадливо перехилив цілу пляшку, лимонад потрапив йому не в те горло, почулися чудернацькі звуки і червоне питво фонтаном пирснуло на килим.

– Я виблював! – вигукнув він з докором.

– Отак у нього завжди, – пояснив Мумі-троль. – То, може, рушаймо!

– Скільки все це коштує? – поцікавився Хропусь.

Бабуня заходилася підраховувати, а доки вона рахувала, Мумі-троль раптом згадав, що у нього немає грошей.

Запитально звівши вгору одну брову, він обвів поглядом друзів і відразу збагнув, що й у їхніх кишенях гуляє вітер. Яка ганьба!

– 40 пенні за зошит і 34 пенні за лимонад, – бурмотіла Бабуня. – Зірка коштує 3 марки, а люстерко – 5, бо воно оздоблене рубінами. Разом 8 марок 74 пенні.

Усі мовчали, немов води у рот понабирали. Хропся з важким зітханням поклала на ляду дзеркальце, а Мумі-троль заходився розв’язувати вузлик на стрічці з медаллю. Чмих з жалем дивився на мокру від виблюваного лимонаду пляму на килимі. Хропусь напружено розмірковував: зошит, у якому вже зроблено записи, зріс чи впав у ціні?..

Бабуня позирала на них поверх окулярів.

– Ага, любі дітоньки, – згадала вона, – є ще старі штани, які коштують саме 8 марок, але ж Нюхмумрик від них відмовився. Отож, ми квити, і вам зовсім нічого не треба платити.

– Це правда? – здивувався Мумі-троль.

– Звичайно, правда, – підтвердила Бабуня. – Штани ж у мене залишаються…

Хропусь спробував подумки провести розрахунки, але йому не вдалося. Тому він усе записав до зошита і полічив у стовпчик:

Зошит – 40 пенні

Лимонад (виблюваний) – 34 пенні

Медаль – 3 марки

Люстерко (з рубінами) – 5 марок

Сума: 8 марок 74 пенні

Штани – 8 марок

8 = 8

решта: 74 пенні.

– Дійсно, – здивувався Хропусь. – Усе сходиться…

– Але ще залишається 74 пенні, – зауважив Чмих. – Вони належаться нам?

– Не будь дріб’язковим, – охолодив його Нюхмумрик. – Квити то квити…

Друзі низько вклонилися Бабуні, а Хропся присіла у глибокому реверансі. Уже на порозі вона запитала:

– Чи далеко до танцювального майданчика?

– Та ні, – відповіла Бабуня. – Два кроки… Однак танці починаються щойно зі сходом місяця.

Вони вже далеко зайшли у ліс, коли Мумі-троль зненацька зупинився:

– Дерновий дах крамнички не дуже надійний, – мовив він. – Може, візьмімо Бабуню зі собою, – заховаємо у нашій печері?

– У моїй печері, – виправив Чмих. – Я побіжу й запитаюся?

– Біжи! – погодився Нюхмумрик.

Чмих рвонув назад, тільки п’яти замиготіли, а решта сіли на узбіччі стежки зачекати на нього.

– А ти вмієш танцювати отой новий танець?.. Та ти знаєш… як він там називається? – запитала Хропся.

– Ні, не знаю, як називається, – відповів Мумі-троль. – Мені подобається вальс.

– Ми не встигнемо потанцювати, – озвався Хропусь. – Гляньте на небо…

Усі підвели голови (окрім Хропсі).

– Вона виросла, – ствердив Нюхмумрик. – Учора була завбільшки з мурашине яєчко, а нині – як апельсин. Мені навіть здається…

– А танґо умієш танцювати? – урвала Нюхмумрика Хропся. – Один крок убік і два назад…

– Ніби неважко, – кивнув Мумі-троль.

– Люба сестричко з курячими мізками! – роздратовано втрутився Хропусь. – Ти хоч коли-небудь думаєш про серйозні речі?

– Ми розпочали розмову з танців, – наполягала на своєму Хропся, – а ти раптом заговорив про комети. Я лише продовжую тему розмови…

Засперечавшись, брат із сестрою вмить змінилися в кольорі. Невдовзі повернувся Чмих.

– Вона не хоче! – крикнув ще здалеку. – Казала, що заховається у льоху, де зберігається варення. Але просила всіх вітати, дякувала за запрошення і передала для кожного по солодкому льодяникові.

– Сподіваюся, ти не випрошував у неї ласощі? – закралася підозра у Мумі-троля.

– Та ніколи в житті! – праведному обуренню Чмиха не було меж. – Бабуня ж винна нам іще 74 пенні, от і вирішила на ту суму дати льодяників. А я лише погодився з нею, що так буде справедливо!

Отож друзі помандрували далі, і стежка помандрувала з ними теж. Потемніле сонце сховалося за ялицями, пішло на спочинок за край неба. Натомість зійшов місяць, на диво тьмяний і аж наче блідо-зелений.

Комета сяяла все яскравіше. Вона стала майже такою, як місяць уповні, і осявала увесь ліс червоним примарним світлом.

Танцювальний майданчик розташувався на невеличкій галявині. Його прикрашали гірлянди світлячків, а на узліссі великий Коник-стрибунець налаштовував свою скрипку.

Галявина повнилася гостями, які чекали на початок забави. Маленькі водяники наважилися прийти сюди, покинувши свої пересохлі болітця та трясовини. На майданчику аж роїлося крихітними повзиками, а в березовому вітті ділилися останніми плітками мавки (мавки – це крихітні дівчатка з дуже гарним волоссячком, які мешкають у стовбурах дерев. Уночі вони виходять зі своїх сховків, щоб погойдатися на вітті. Зазвичай не водяться у деревах хвойних порід).

Хропся вийняла люстерко, аби зачесати гривку й подивитися, чи гарно причеплена квітка за вушком. Мумі-троль поправив медаль на грудях. Ще ніколи їм не доводилося бувати на такому великому балу.

– Як гадаєш, Коник-стрибунець нічого не матиме проти, якщо я заграю на своїй губній гармонії? – зашепотів Нюхмумрик.

– Грайте удвох! – запропонував Хропусь. – Навчи його нашої улюбленої пісеньки "В усіх звірят кокарди на хвостах".

– Добра думка, – зрадів Нюхмумрик і потягнув Коника-стрибунця за собою в чагарник навчати нової пісеньки.

За якусь хвилю з-за кущів долинули обережні поодинокі звуки, потім ще й ще, а тоді залунали веселі трелі гармонії і цигикання скрипки. Повзики, мавки та водяники враз замовкли і зібралися на галявині послухати.

– Яка гарна музика! – перешіптувалися вони. – Саме до танцю!

– Мамо! – скрикнув один малесенький повзик, показуючи на Мумі-троля. – Он стоїть генерал!

Уся родина повзиків підступилася ближче – помилуватися медаллю.

– Яка у тебе розкішна гривка! – захоплювалися вони Хропсиною зачіскою.

Мавки по черзі розглядали себе у люстерку з рубіновими трояндами, а кожний водяник вважав своїм обов’язком підписатися у зошиті Хропуся водяним знаком. Ураз залунала пісенька "В усіх звірят кокарди на хвостах" – без жодної фальшивої ноти! – а з-за куща, завзято витинаючи на інструментах, з’явилися Нюхмумрик з Коником-стрибунцем. На

майданчику завирувало, всі кинулися шукати собі партнерів до танцю. Невдовзі пари закружляли у танку.

– Ти гарно танцюєш, – похвалила Хропся. – Що це за танок?

– Мій! – запишався Мумі-троль. – Я щойно його винайшов.

Хропусь запросив до танцю водяничку з водоростями у волоссі, і тепер мучився, дотримуючись такту.

Чмих кружляв з найкрихітнішою дівчинкою-повзиком і видавався сам собі великим та кремезним. З першого погляду було помітно, як щиро захоплюється ним партнерка. Комарики танцювали осібно від гурту, а з усіх закутків лісу чалапали, повзли, стрибали нові гості, охочі подивитися на бал. Ніхто й на мить не згадав про комету, самотню й палахкотливу, що летіла крізь чорну ніч.

Десь близько півночі на галявину прикотили бочку з яблучним вином, усі гості одержали по келишкові з березової кори. Світлячки збилися докупи у кулю над танцювальним майданчиком, аби присвічувати танцюристам, які посідали кружком, попиваючи вино та смакуючи канапками.

– А тепер настав час для розповідей, – запропонував Чмих. – Ти знаєш якусь цікаву історію, маленька Повзунко?

– Нє-є, – страшенно розгубилася Повзунка. – Хіба одну…

– То розповідай!

– Жив собі якось лісовий щур на ймення Пімп, – пробубоніла Повзунка, соромливо затуливши личко лапками.

– А що було далі? – підбадьорив її Чмих.

– Оце й усе, – прошепотіла Повзунка і заповзла, ховаючись, у мох.

Усі зареготали, хапаючись за животи, а водяники затарабанили своїми хвостами.

– Заграйте, щоб можна було підсвистувати! – гукнув Мумі-троль музикам.

– Хіба "Вілері валена"...

– О, ця пісенька така сумна, – запротестувала Хропся.

– Не біда, – наполягав Мумі-троль, – зате гарно свищеться...

Нюхмумрик грав на гармонії, Мумі-троль підсвистував, а решта підхоплювали приспів:

Вілері валена,

Нічка така темна,

Пізняя година –

А ти все сама.

Змучилися ніжки,

А дому нема.[2]

Хропся гірко зітхнула.

– Ну ось, мені так сумно стало на серці, – мовила вона. – Це ж про нас пісенька. Потомилися наші маленькі ніжки, а дому нема…

– Вони у тебе потомилися, бо ти забагато витанцьовувала, – фуркнув Хропусь, вихиляючи свого келиха.

– А дім ми неодмінно віднайдемо! – вигукнув Мумі-троль. – Не сумуй! Ми прийдемо додому, Мама чекатиме нас з наготованим обідом і скаже: "Як вчасно ви повернулися!" А ми скажемо: "Якби ти лишень знала, що за пригоди з нами трапились!".

– У мене буде браслет з перлів, – мрійно прошепотіла Хропся. – А однією перлиною прикрасимо тобі шпильку на краватку.

– Звичайно, хоча я рідко одягаю краватку, – сказав Мумі-троль.

– А ще одну перлину я одягну на шийку своїй таємниці, – озвався Чмих. – У мене ж є таємниця, яка починається на К, закінчується на Я і ходить за мною слід у слід. А коли мене немає поруч, так тужить…

– Може, у твоєї таємниці передостання літера Н? – поцікавився Хропусь.

– Не скажу! – скрикнув Чмих. – Навіть не намагайся вгадувати!

А Нюхмумрик все вигравав одні мелодії за іншими: і колисково-присмеркові, і бадьористо-мандрівні. Потроху повзики та водяники почали розходитися й зникати у лісових хащах. Зникли й мавки, а Хропся заснула, міцно стискаючи у лапці люстерко.

Урешті замовкла музика, на галявині запанувала тиша. Світлячки погасли. Спроквола, дуже спроквола надходив ранок.

П’ятого серпня не заспівали пташки. Сонце ледь пробивалося крізь імлу. Зате над лісом висіла комета завбільшки з колесо до воза, оторочена вогненними язиками.

Нюхмумрикові зовсім перехотілося грати на гармонії. Він крокував, глибоко замисливши та замкнувшись у собі.

Інші також примовкли. Лише Чмих час від часу скиглив, бо у нього боліла голова. Було пекельно гаряче.

Ураз ліс закінчився, і перед ними пролягла безмежна пустеля з подовгастими піщаними дюнами, між якими подекуди стирчали віхті дикого вівса.

Мумі-троль спинився й принюхався.

– Я не відчуваю запаху моря… – мовив він. – Тут погано пахне…

– Це пустеля, – похмуро зронив Чмих. – Пустеля, в якій збіліють наші кості, їх ніхто й ніколи не знайде. Мені болить голова!

Ноги в’язнули в піску. Вони брели далі, з одного гребеня дюни на інший…

– Погляньте! – вигукнув Хропусь. – Он сунуть вервечкою гатіфнати!

Гатіфнати незмигно вдивлялися в горизонт і неспокійно вимахували лапками.

– Вони прямують на схід, – зауважив Хропусь. – Мабуть, певніше податися вслід за ними. У них інстинкт, вони знають, куди йти…

– Але наш будиночок на заході! – заперечив Мумі-троль. – Мама з Татом мешкають на заході, – і він, не звертаючи зі шляху, рушив прямісінько у бік Долини Мумі-тролів.

– А тепер мені хочеться пити! – знову заскиглив Чмих.

Та ніхто навіть уваги на нього не звернув.

Піщані дюни стали нижчими, навколо все було вкрите морськими водоростями, що червоно світилися у відблисках комети, дрібними камінцями, мушлями, уламками березової кори та деревини, корками – всім, що можна знайти на морському узбережжі. От тільки самого моря бракувало…

Вони стояли, тісно притулившись один до одного й знетямлено дивлячись попереду себе. Там, де мали плюскотіти м’які аквамаринові хвилі моря і вигойдуватися на гребенях чайки, зяяла прірва. Звідти здіймалися догори неприємні гострі випари, а вглибині щось булькало і бродило. Берег біля самих їхніх ніг западався урвищем, затягненим зеленим болотистим слизом.

– Море зникло, – ледь чутно прожебоніла Хропся. – Чому зникло море?

– Не знаю, – Мумі-троль теж розгубився.

– Добре, що ми не риби, – бовкнув Чмих, намагаючись зберегти задерикуватий тон.

А Нюхмумрик сів у пісок і, обійнявши голову лапками, затужив:

– Чудове море! Усе пропало! Не буде більше ні розваг під вітрилами, ні купання, ні улову великих щук! Не буде штормів, ані прозорої криги! І

місяць ніколи більше не милуватиметься своїм віддзеркаленням у тихій воді! І берег уже не берег – усе пропало!

Мумі-троль примостився поруч і спробував його розрадити:

– Море повернеться! Усе повернеться на свої місця, як тільки комета полетить собі геть. Повір мені!

Але Нюхмумрик не вірив.

– Як нам потрапити на протилежний бік? – несподівано запитав Хропусь. – Ми не встигнемо обійти прірву за два дні…

Відповіддю йому було мовчання.

– Треба зібрати нараду, – стрепенувся Хропусь. – Я пропоную себе за голову й секретаря. Хто які має пропозиції?

– Перелетіти… – мовив Чмих.

– Обійти… – запропонував Мумі-троль.

– Не меліть дурниць! – урвав їх Хропусь. – У нас немає часу на дурниці. Ваші пропозиції одноголосно не приймаються. Висувайте нові…

– Сам висувай! – розсердився Мумі-троль. – Інших можливостей не існує! Так і запиши у своєму обдертому зошиті, що після прильоту комети від нас залишиться хіба мокре місце, бо вже навіть Нюхмумрик не вірить у наші сили!..

Навколо запала цілковита тиша.

Раптом Нюхмумрик зірвався на рівні ноги:

– Ми передибаємо провалля на ходулях і виграємо час!

– Вірно! – підтримав його Мумі-троль. – Чудова ідея! Звичайно, ходулі! Покваптеся! Треба роздобути ходулі, і тоді ми порятуємося й повернемося додому!

Усі кинулися на пошуки.

Ніде не знайти стільки необхідних речей, як на морському березі.

Мумі-троль роздобув щоглу, розламану навпіл, Хропся – держак від мітли та весло, Нюхмумрик – вудку й флагшток, Чмих – жердку й поламану драбину. А Хропусь повернувся до лісу і виламав там дві однакові за довжиною гілляки.

Потім усі знову зібралися докупи, щоб опанувати мистецтво пересування на ходулях. Нюхмумрик чувся на ходулях, наче на власних ногах, і показував іншим, що та як слід робити.

– Ширше крок! – командував він. – Не думайте! Довіртеся своїм відчуттям! Не дивіться вниз, бо втратите рівновагу!

– Мені паморочиться в голові! Мене зараз знудить! – скиглив Чмих.

– Послухай, Чмиху! – існував лише один спосіб заспокоїти малого, і Нюхмумрик про це знав. – Цілком можливо, що на дні моря лежать затонулі скарби…

Скиглія одразу ж перестало нудити.

– Погляньте на мене! – загукала Хропся. – Я навчилася! Я зуміла! Я зовсім не думаю, лише відчуваю…

– Хто б сумнівався! – буркнув її братчик.

За вправами минула година, врешті Нюхмумрик сказав:

– Тепер я вірю – ми впораємося. Час вирушати в дорогу!

– Я ще не готовий! Мені ще треба повчитися! – заблагав Чмих, крадькома кинувши погляд на морське дно.

– У нас немає часу, – не піддався на вмовляння Нюхмумрик. – Пильно вважайте на слизький намул та шпарини у дні. Ідіть за мною услід!

Вервечкою, з ходулями під пахвами, друзі зійшли у червоний присмерк провалля. Вони сковзалися й шпорталися в морських водоростях і ледве бачили один одного у клубах вогких випарів.

– Сподіваюся, ви пам’ятаєте, що відповідальність за все повністю лежить на вас? – запитав Чмих.

– Так-так, пам’ятаємо, – заспокоїв малого Мумі-троль. – Не хвилюйся.

Перед ними розпростерлося дно мертвого моря. Вигляд воно мало невтішний. Розкішні корони морських водоростей, що колись погойдувалися у прозорій воді, тепер зів’яли й почорніли, а в поодиноких калюжах відчайдушно тріпалася риба. У повітрі витав сморід. Медузи й маленькі рибки задихалися без води, Хропся металася навсібіч, підбираючи їх і зносячи до калюж.

– Ось так, ось так, – примовляла вона, – зараз вам полегшає…

– Як мені їх шкода, – мовив Мумі-троль. – Але ми не встигнемо врятувати усіх…

– Хоч кількох, – гірко зітхнула Хропся. Вона видряпалася на свої ходулі й рушила вслід за рештою.

Комета з дна провалля видавалася набагато більшою й немов тріпотіла та мерехтіла у водяних випарах мертвого моря.

Схожі на довгоногих комах, друзі все глибше й глибше спускалися в надра морського дна. Де-не-де здіймалися велетенські скелі піщаника – їхні вершини були колись острівцями, до яких приставали прогулянкові кораблики, а навколо у воді плюскотіла дрібна звірина.

– Тепер ніколи не наважуся плавати на глибині, – зізнався Нюхмумрик. – Як уявлю собі, що таїться у безодні піді мною…

Він зазирнув у розколину, де ще не висохла вода і вирувало якесь загадкове життя.

– Але тут гарно! Моторошно й гарно… – додав Нюхмумрик. – Подумайте лишень, тут не ступала іще нога жодної живої істоти!

– Он вона! – зарепетував Чмих. – Скриня зі скарбами! Ти ж казав, що на дні моря трапляються затонулі скарби!

Чмих відкинув ходулі й почав витягати скриню з піску.

– Допоможіть мені! – кричав він. – Вона замкнена… І міцно застрягла…

– Скриня надто велика, – намагався погамувати запал малого Хропусь. – Ми не зможемо взяти її з собою. Любий Чмиху, поквапся! Дорогою нам трапиться ще не один гарний скарб!

Чмих, похнюпивши носа з відчаю, поплівся за друзями.

Скелі ставали вищими й недосяжнішими, а розпадини – глибшими. Ходулі раз у раз застрягали у тріщинах, просуватися вперед стало важче. Час від часу хтось перечіпався й поров носом. Друзі перестали розмовляти, мовчки брели, брели, брели… Раптом перед ними вигулькнув затонулий корабель. Бідолаха мав страшенно нещасний вигляд. Щогла зламалася, пробиті боки заросли мушлями та водоростями, такелаж забрала зі собою морська течія, але жіноча фігура на носі збереглася й з сумною усмішкою дивилася кудись повз них.

– Гадаєш, їм пощастило врятуватися? – прошепотів Чмих.

– Звичайно! – навіть не допускав сумнівів Мумі-троль. – Вони ж мали рятувальні шлюпки. Ходімо! Надто сумна картина…

– Зачекайте! – попросив Чмих, зістрибуючи з ходуль. – Там щось блищить! Певно, золото!

Він заповз під корабельні уламки і почав відкопувати блискучу річ з купи водоростей.

– Кинджал! Золотий, з коштовним камінням на держалні!

Хропся нахилилася, щоб роздивитися ближче, й похитнулася. Вона нахилилася вперед, потім відсахнулася назад, пронизливо закричала і полетіла широкою дугою в чорне нутро корабельного руйновища.

Мумі-троль кинувся на порятунок. Він видряпався вгору заіржавілим якірним ланцюгом, ковзаючись на слизьких рештках водоростей, вибрався на палубу й зазирнув у темряву трюму.

– Де ти?

– Тут! – тоненько заскімлила Хропся.

– Поранилася?

– Ні, але мені страшно.

Мумі-троль зістрибнув у трюм.

Вода сягала йому до пояса, тхнуло пліснявою.

– Це Чмих в усьому винен зі своєю вічною жадобою коштовностей!

– Але я його не винувачу, – заперечила Хропся. – Мені також дуже подобаються коштовності: і золото, і перли, й діаманти! Хтозна, може, й на цьому кораблі вони є… Може…

– Надто темно! – урвав її Мумі-троль. – До того ж, тут на кожному кроці чигає небезпека.

– Твоя правда, – слухняно погодилася Хропся. – Витягни мене нагору, будь ласка.

Мумі-троль підсадив її до краю отвору.

– Що там у вас? – гукнув Нюхмумрик.

– Я знову врятована! – радісно відповіла Хропся, досягаючи люстерко, аби пересвідчитися, чи воно не розбилося. На щастя, люстерко уціліло, жоден рубін не відколовся. У дзеркалі Хропся бачила свою намоклу гривку, чорний отвір на палубі, вушка Мумі-троля, які стирчали з того отвору, а поза його спиною, глибоко у темряві, – ЩОСЬ, щось ворухке! І те Щось усе ближче підкрадалося до Мумі-троля…

– Обережно! – скрикнула вона. – За тобою хтось крадеться!

Мумі-троль озирнувся…

…і побачив восьминога! Найгрізніше страховисько морів, велетенський спрут поволі підповзав до нього з темряви.

Мумі-троль спробував видряпатися з пастки, але деревина була надто слизькою, він щоразу зісковзував і зрештою булькнув у воду. Хропся лементувала на повні груди, не випускаючи, однак, з лапок люстерка.

Спрут невблаганно наближався.

Раптом він завмер і заблимав очицями. Дзеркальце упіймало своєю поверхнею палахкотливе сяйво комети і засліпило чудовисько. Восьминіг налякався, бо все своє життя прожив у пітьмі, у глибинних нетрях моря. А тепер темрява зникла. Море зникло. Та – що найжахливіше – очі осліпли від нестерпного червоного світла. Восьминіг застогнав і, зіщулившись у найдальшому кутку трюму, затулив усіма вісьмома щупальцями голову.

– Хропсю, ти врятувала мені життя! – вигукнув Мумі-троль. – Та ще в який винахідливий спосіб!

– Це сталося випадково! Але я радо рятувала б тебе щоднини від восьминогів!

– Це було б уже занадто! – зауважив Мумі-троль. – Ходімо! Не хочу затримуватися у цій дірі ані на хвилину!

Цілий день мандрували вони пустелею вимерлого моря, сходячи все глибше і глибше. Тут зустрічалися велетенські глибоководні мушлі, анітрохи не схожі на ті, що викидає на берег прибій. Вони були дуже яскравими та барвистими, з численними зубцями й завитками.

– У них можна й мешкати, – зауважила Хропся. – Чуєте, як шумить усередині? Може, хтось там сидить і дихає?

– Це море, – пояснив Нюхмумрик. – Мушля пам’ятає шум моря.

Йому закортіло пограти, і він вийняв з кишені свою губну гармонію, але не зумів видобути з неї жодного звуку – водяні випари витіснили всі мелодії.

– Це мені зовсім не подобається, – засмутився Нюхмумрик.

– Тато полагодить тобі гармонію, як повернемося додому, – заспокоїв його Мумі-троль. – Він майже все вміє лагодити, якщо має відповідний настрій…

– Ми неподалік найглибшої морської западини, – попередив Нюхмумрик. – Будьте обережні…

Водорості тут не росли. Морське дно, вкрите сірою багнюкою, стрімко обривалося углиб просто перед ними. Навколо панувала велична німотна тиша. Зненацька дно зникло у безодні тіней та пари.

Ніхто не наважився підійти до краю, щоб глянути вниз. Друзі побрели уздовж урвища, лише Хропся озиралася, тужно зітхаючи, бо біля самого провалля лежала найгарніша морська мушля. Вона біло мерехтіла у присмерку, і море співало у ній.

– Облиш! – мовив Мумі-троль. – Тут небезпечно! Внизу причаїлися небачені чудовиська. Вони чатують у багнюці…

Настав вечір. Друзі збилися докупи, наслухаючи неприродну тишу.

Усе навколо було м’яким, вологим та дивно мовчазним, їм бракувало звичних приязних звуків, які приносить зі собою надвечір’я: шелесту листя під повівом нічного вітерцю, перегуку пташок, кроків запізнілих подорожніх, що поспішають додому.

Розпалити вогонь було ніяк, тож вони боялися заснути посеред зачаєних небезпек, що могли чигати звідусіль.

Урешті видряпалися на високу скелю, на вершині якої почувалися трохи безпечніше, і повечеряли рештками хрустких хлібців із Хропусевих запасів. Мумі-троль викликався першим стояти на чатах, ще й відчергувати замість Хропсі.

Всі позасинали, тісно притулившись один до одного, а він вдивлявся у пітьму, що запала над пустелею мертвого морського дна. Підсвічене сяйвом комети, воно здавалося червоним, однак тіні залишалися чорними, мов оксамит.

Мумі-троль оглядав похмурий краєвид і думав, як же, напевно, потерпає від страху Земля, спостерігаючи за наближенням палаючої вогненної кулі! Він думав про те, як страшенно любить увесь світ з лісами й морями, вітрами й дощами, сонячним сяєвом, травами й мохами, а ще про те, що жити без цього неможливо…

Але потім він згадав про Маму і вирішив, що вона неодмінно придумає, як зарадити лихові.

Чмих прокинувся і сказав:

– Завтра вона прилетить.

Усі подивилися на комету (навіть Хропся, але боязко, з-під пасемець гривки).

Комета в короні з вогненних язиків стала загрозливо великою. Від спеки вся волога випарувалася, і тепер було видно далеко навкруги.

– Доброго ранку! – привітався Нюхмумрик, натягуючи капелюх на вуха. – Нам час у дорогу!

Близько сніданкової пори їм стрінувся на велосипеді домовичок з дитям у торбі за спиною, з валізкою на багажнику та гронами торбинок на кермі.

Домовичок аж пашів від напруги і мовчки витріщився на них.

– Привіт! – гукнув – Мумі-троль. – Ти мене не впізнаєш? Перебираєшся в інше помешкання?

Домовичок зліз з велосипеда і, ледь переводячи дух, заторохтів:

– З Долини Мумі-тролів уже всі накивали п’ятами! Ми не маємо наміру чекати, доки прилетить комета і настане кінець світу!

– Хто сказав, що комета впаде в Долину? – запитав Хропусь?

– Ондатр!

– А як же Мама з Татом? – скрикнув Мумі-троль. – Вони ж чекають на мене!

– Так-так, – нетерпляче перебив його мову Домовичок, – вони сидять на ґанку. Але це мене не стосується! Зрештою, ти не встигнеш туди добратися…

І Домовичок з розчухраною чуприною покотив далі.

На якусь хвилю друзі завмерли, безпорадно переглядаючись.

– Валізка! – сказав урешті Нюхмумрик. – Торби і пакунки! У таку спеку! Ходімо!

Віддалік вони бачили сотні гатіфнатів, які брели на схід. Усе морське дно, доки сягало око, шумувало біженцями. Дрібна живність та повзики, мишачі родини й тролі-моховички, лісові звірята – усі втікали з Долини Мумі-тролів. Одні йшли пішки, інші, більш налякані, бігли стрімголов, а великі родини пхали тачки чи тягнули навіть вози, дехто й свій будиночок прихопив. Усі нажахано позирали на небо, мимохідь кидаючи коротке "привіт!".

– Дивно! – сумно мовив Мумі-троль. – Я знаю багатьох із них! Ми так давно не бачилися!.. А вони й словом не хочуть перекинутися, хоч є багато чого розповісти…

– Бо налякані! – пояснив Нюхмумрик.

– Дурниці! – відмахнувся Мумі-троль. – Удома все рідне! Чого там боятися?

– Очевидно, ми страшенно хоробрі! – вигукнув Чмих, вимахуючи своїм кинджалом, аж заблискотіло коштовне каміння на держалні.

– Не такі вже ми й хоробрі, – задумливо мовив Мумі-троль. – Просто звикли до цієї комети. Вона майже наша знайома. Ми першими довідалися про неї, бачили, як вона росте і стає усе більшою… Уявляєте, яка вона самотня…

– І, напевно, почувається іще самотнішою, знаючи, що всі її бояться! – докинув Чмих.

Хропся вклала долоньку в долоню Мумі-тролеві.

– Якщо ти не боїшся, – мовила вона, – то й я не боятимуся.

Нарешті друзі дісталися протилежного берега моря. Вони повідкидали свої ходулі, качалися у піску, бігали лісом, галасували й сміялися, хапаючи одне одного в обійми.

– Ми майже вдома! – радів Мумі-троль. – Поквапмося! Скоріше! Мама й Тато чекають нас на ґанку!

Але додому було набагато далі, ніж вони собі думали.

У лісі їм зустрівся ще один гемуль, який сердито буркотів сам до себе, тримаючи на колінах альбом з марками.

– Розгардіяш і суєта, – бубонів він, – лемент і паніка, і ніхто не може мені пояснити, що відбувається.

– Доброго дня! – привітався Мумі-троль. – Чи не родич тобі Гемуль, який захоплюється нічними метеликами?

– Двоюрідний брат по батьківській лінії, – буркнув Гемуль, ледь приховуючи свою неприязнь. – Справжній осел! Ми більше не родичі! Я анулював наше знайомство!

– Чому? – здивувався Чмих.

– Бо він має надто односторонні захоплення. Для нього нічого не існує навкруги, лише комахи, комахи й ще раз комахи… Може настати кінець світу, а він навіть не помітить!

– Але ж саме це й відбувається! – озвався Хропусь. – Аби бути точнішим, кінець світу настане завтра о восьмій годині сорок дві хвилини…

– Що?! – скрикнув Гемуль. – Отже, знову цілковитий розгардіяш! Я увесь тиждень впорядковував свої марки, не оминув увагою жодного водяного знака, і що тепер? Забрали мій стіл! Вихопили з-під мене стілець! Замкнули хатину! І ось я сиджу тут зі своїми марками, покинутий напризволяще, і ніхто не пояснить мені, в чому справа!

– Шановний Гемулю! – виразно й дуже поволі заговорив до нього Нюхмумрик. – Справа в тому, що завтра прилетить комета і зіткнеться з Землею.

– Зіткнеться… – повторив Гемуль. – Це має щось спільного з колекціонуванням марок?

– Аж ніяк. Комета – збожеволіла зірка з вогненним хвостом. І коли вона прилетить сюди, від твоїх марок нічого не зостанеться!

– Ото нещастя! – скрикнув Гемуль, підбираючи подоли своїх спідниць. (Гемулі завжди носять спідниці. Чому – ніхто не знає. Напевно, їм ніколи не спадало на думку, що можна одягнути штани). – Що ж мені тепер робити?

– Можеш приєднатися до нас, – запропонувала Хропся. – Заховаєшся разом з марками у нашій чудовій печері.

– У моїй чудовій печері, – огризнувся Чмих.

Отак Гемуль помандрував укупі з усіма до Долини Мумі-тролів. Його товариство було досить обтяжливим, але що вдієш. Одного разу їм довелося повертатися на багато кілометрів назад у пошуках загубленої цінної марки, двічі він затівав сварку з Хропусем, але про що, вони й самі не знали (щоправда, обидва стверджували, начебто вели палку дискусію, але то, без сумніву, була сварка).

Чмих брів осібно і незвично німував. Він думав про кошеня. Чи не забувала Мама Мумі-троля ставити для нього на ґанку молочко? Ану ж кошеня не зрозуміє, що любити йому слід Чмиха, і полюбить натомість Маму Мумі-троля? Ластитиметься воно до його ніг чи байдуже почалапає геть, задерши догори хвостика? Тих кошенят важко збагнути… Надійніше нікому про нього не признаватися, обмежитися лише натяком, що у тебе хтось є, хто тебе дуже любить. Чмих неймовірно пишався, що за всю подорож ані разу не зрадив таємниці про кошеня.

– Чуєте? – раптом спинився Нюхмумрик і вийняв люльку з рота. – Здіймається вітер…

Усі теж зупинилися й прислухалися. Далеко в лісі чулося завивання, яке раптом перейшло у пронизливий свист. Однак дерева навіть не ворухнулися.

– Погляньте! – зарепетував Хропусь.

Високо над верхівками дерев нависала величезна хмара, яка то підіймалася, то опускалася, затьмарюючи червоне небо. Раптом вона впала у лісову гущавину. То були коники-стрибунці, мільйони велетенських зелених коників-стрибунців, які заходилися пожирати ліс. Вони мололи щелепами, аж тріщало все навкруги, перемелювали одне дерево за іншим, гризли, рвали, шматували, роїлися, стрибали і повзали…

Хропся видерлася на камінь і верещала не своїм голосом.

– Не кричи! – намагався заспокоїти її братчик. – Це лише коники-стрибунці. Ти ж бачила вже такого, він грав на скрипці на балу.

– Але ж від них тут роїться! – скрикнула Хропся. – Коники-стрибунці не рояться! Це неприродно для них!

– Сподіваюся, марок вони не їдять? – з острахом запитав Гемуль, притискаючи до себе альбом з марками.

– Чудовий ліс! – мало не плакав Мумі-троль. – На що він тепер схожий!

Дерева перетворилися на голі, обдерті від кори цурпалки, а під ними чорніла знищена земля. Квітка за вушком Хропсі залишилася єдиною живою рослинкою. Так само зненацька, як і з’явилася, хмара голодних коників-стрибунців здійнялася в повітря і зникла в західному напрямку. Ліс знову огорнуло тишею. Хропусь щось занотовував у своєму зошиті. "Катастрофа номер один, – писав він. – Чи знаєте ви, що поява комети завжди призводить до катастроф?"

– Що таке "катастрофа"? – запитав Чмих.

– Нашестя коників-стрибунців, чума, землетруси, – пояснив Хропусь. – А ще цунамі, циклони і таке інше…

– Галас і лемент, одним словом, – пробурмотів Гемуль. – Ані хвилини спокою…

Друзі побрели далі сплюндрованим лісом.

– Тільки б вони не зжерли садок біля хати, – благав подумки Мумі-троль. – Мама помре з розпачу. А татова плантація тютюну… Любий Нюхмумрику, заграй щось, – попрохав він. – Хай навіть щось сумне…

– Моя гармонія зіпсувалася, – мовив Нюхмумрик. – Лише кілька тонів можна видобути з неї.

– То заграй те, що залишилося, – не відступався Мумі-троль.

І тоді Нюхмумрик заграв пісеньку "Вілері валена":

Віл… вал…

Ніч… тем…

… година –

Ти сама…

Зму…

… дому нема…

– Жахливо… – зауважив Гемуль.

Ледь переставляючи змучені ніжки, друзі мандрували далі. Надвечір знявся вітер. Спершу це був звичайний різкий вітер, та згодом він набрав сили і сягав уже п’яти-шести балів. Невдовзі сила вітру досягла семи балів, а тоді почався ураган, який застав подорожніх посеред великої трясовини.

– Катастрофа номер два! – вигукнув Хропусь і помахав своїм зошитом. – Циклон!

Порив вітру вихопив у нього з лапок і поніс угору зошита з усіма інструкціями та порадами, як поводитися, щоб порятуватися від комети.

– Нас занесе ураганом просто додому! – зрадів Мумі-троль. – Яке щастя, що він дме у потрібному напрямку!

Буря, завиваючи, гнала їх через болото. Вітер намагався зірвати капелюха з голови Нюхмумрика, відривав від землі Чмиха і заніс у піднебесся медаль Мумі-троля.

– Я боюся! – хлипала Хропся. – Тримай мене за лапку…

Мумі-троль і на мить не відпускав її лапку. "Якби у мене була велика повітряна куля, – думав він, – ми полетіли б додому, просто в обійми Мами і Тата…"

У цю мить заволав Гемуль, та так, що де там з ним змагатися навіть протитуманній пароплавній сирені. Ураган вихопив у нього альбом з марками, і той полетів у світи з усіма раритетами, серіями та водяними штемпелями, тріпочучи, немов птаха, й зникаючи у високості… Гемуль кинувся навздогін. Його спідниці надулися вітром, лопотіли й ляскотіли… Гемуля, схожого на величезного паперового змія, теж, напевно, занесло би бозна-куди, якби він не зачепився за кущ. Отам він сидів, натягнувши свою хламиду на голову й оплакуючи втрату.

За якусь мить Гемуль відчув, як хтось шарпає його за руку.

– Не чіпайте мене, – проскімлив він. – Я втратив свій альбом з марками!

– Знаю, – мовив Мумі-троль. – Мені дуже шкода. Але, на жаль, ми мусимо позичити твою сукню. Зробимо з неї повітряну кулю. Нас чекають удома! А комета вже зовсім близько! Зніми, будь ласка, свої спідниці…

– Дайте мені спокій! – істерично заверещав Гемуль. – Ні слова про комети! Ненавиджу комети!

Ураган тим часом сягнув уже десяти балів.

Від горизонту сунула чорна спіраль смерчу. Все ближче і ближче…

– Знімай хламиду! – закричав Нюхмумрик.

Ніхто не чув, що саме відповів Гемуль, але ніхто, правду кажучи, й не прислухався, бо сказав він напевно щось дуже мерзотне. Не гаючи часу, друзі роздягнули Гемуля, знявши сукенку йому через голову. То була дуже велика, оздоблена торочками й воланами сукня, яку Гемуль успадкував від своєї тітки. Достатньо було стягнути комірець та позв’язувати рукави – і чудова повітряна куля готова!

Чорна хмара смерчу була вже зовсім поруч.

– Міцно тримайтеся за поділ! – скомандував Нюхмумрик. – Зараз полетимо вслід за твоїми марками!

Усі вхопилися за торочки Гемулевої хламиди, ураган підняв їх у повітря саме за мить до того, як на трясовину прикотився смерч і погнався за ними навздогін. Земна твердь зникла з-під ніг, усе навколо потемніло. І полетіли вони далеко-далеко на захід, назустріч сутінками та ночі.

Незадовго до півночі циклон охляв. Повітряна куля поволі опустилася в ліс і зависла на високому дереві. Усі мовчали, приходячи до тями; сиділи, скоцюрбившись, на гілках, вдивлялися у червону пітьму лісу і наслухали, як віддаляється циклон – усе далі й далі… Під кінець до них долинав лише слабкий посвист, а потім усе стихло. Першим озвався Нюхмумрик:

– Як чуєтеся?

– Мені здається, що це я, – відгукнулася найменша тінь. – А може, й не я, лише якесь нещасне дрантячко, яке приніс зі собою ураган… Я ж попереджав, що все на вашу відповідальність!

– Та не бійся, то таки ти! – сердито пирхнув Гемуль. – Тебе не так легко позбутися! Хотілось би знати, чи існує хоч якась можливість повернути собі сукенку?

– Ось вона… Повертаємо з великою вдячністю! – мовив Хропусь.

– А де Хропся?! – скрикнув Мумі-троль.

– Я тут! – почувся її голосок з темряви. – Навіть люстерко зі мною!

– А я вберіг свого капелюха! – розсміявся Нюхмумрик. – І пір’я на ньому! І губну гармонію!

Гемуль натягнув сукню через голову.

– У вас, як мені видається, чудовий настрій! – бурчав Гемуль. – Не терплю зім’ятих торочок!

Та всім уже забракло сил на балачки. Друзі позасинали на розлогих гілляках дерева.

Вони були такі стомлені, що прокинулися аж о дванадцятій годині наступного дня.

У п’ятницю сьомого серпня панувало цілковите безгоміння та жахлива спека. Ніхто не знав, котра година, лише інстинктивно відчували – вже далеко не ранок.

Комета виросла до велетенських розмірів, і ні в кого не виникало сумніву, що прямує вона в Долину Мумі-тролів. Вогненні язики в її короні побіліли і засліплювали неймовірно яскравим сяйвом.

Мумі-троль першим зліз із дерева, обережно озирнувся на всі боки і принюхався.

– Тут зелено! – вигукнув він радісно. – Тут ростуть квіти і трави! Ліс ніхто не пожер, вигляд у нього такий, як і повинен бути! А ще мені здається, до дому зовсім близько!

Того дня кожний жучок чи мурашка щонайглибше заховалися в землю, а птахи зачаїлися у кронах дерев, чекаючи, що ж буде далі.

– Люба сестричко, – мовив Хропусь, – чом би не заквітчати твоє вушко квіточкою?

– Дуже мило з твого боку, що ти подумав про це, – відповіла Хропся, – але щось мені не хочеться. Я боюся…

Чмихові не йшло з голови кошеня. Чи сидітиме воно на сходах ґанку? Скаже до нього хоч слово чи лише муркотітиме? А може, не впізнає його, бо ще надто маленьке?

Чмих усе більше непокоївся та хвилювався, аж урешті тихенько зарюмсав.

– Усе влаштується, ось побачиш, – підбадьорив малого Нюхмумрик. – Але спробуй трохи прискорити крок, бо часу залишилося зовсім мало…

– Мало часу! – вибухнув обуренням Гемуль. – Усім мало часу! Усі галасують! Ніде нема спокою на землі!

Гемуль повсюди шукав альбом із марками, обличчя у нього зморщилося від горя.

Було нестерпно гаряче, а у них – ні шматочка їжі, ані краплини води. Отак і брели понуро…

"Дивні речі відбуваються, коли чогось дуже прагнеш, – думав собі Мумі-троль. – Я ось, скажімо, вловлюю розкішний запах щойно спечених пиріжків".

Мумі-троль тоскно зітхнув, та нараз зупинився і, задерши догори носа, принюхався. А тоді кинувся бігти, тільки п’яти замиготіли.

Ліс порідів. Запах пиріжків став відчутніший. І враз перед ним з’явилася Долина Мумі-тролів з блакитним будиночком, звичним та затишним, як і того дня, коли вони подалися в мандрівку. А вдома Мама спокійно пекла кардамонові пряники.

– Ми вдома! Ми вдома! – галасував Мумі-троль. – Я знав, що все щасливо завершиться! Подивіться-но!

– Он місток, про який ти розповідав, – мовила Хропся. – А ось там, напевно, дерево, по якому можна лазити. Чудова хатинка й чудовий ґанок!

Чмих глянув на сходи ґанку. Кошеняти там не було, воно його не чекало…

На кухні Мама Мумі-троля прикрашала збитими вершками високий багатоярусний торт. Навколо торта гарними шоколадними карлючками було написано: "Моєму любому Мумі-тролеві", а вгорі красувалася цукрова зірка.

Мама Мумі-троля щось собі тихенько насвистувала і час від часу позирала у вікно.

Мумі-тато стурбовано ходив з кімнати в кімнату, потерпаючи від нетерплячки.

– Чому їх так довго немає? Уже майже пів на другу…

– Скоро надійдуть, – вгамовувала його Мама. – Не хвилюйся! Підніми трохи торт, щоб я могла витягнути з-під нього кондитерський папір. Чмихові дамо облизати таріль, він це любить…

Тато зітхнув і підняв торта.

– Не треба було їх відпускати. Але хто ж знав…

У цю мить до хатини увійшов Ондатр і вмостився на дров’яній скрині.

– Як там комета? – поцікавилася Мама.

– Летить щодуху! – похмуро буркнув Ондатр. – Знайшли ви час торти випікати!..

– Може, покуштуєте пиріжка? – запитала Мама Мумі-троля.

– Та-а, – завагався Ондатр. – Хіба одного, доки чекаємо…

Після третього він сказав:

– Здається, синок пані господині біжить через міст… У дуже строкатій компанії…

– Мумі-троль?! – скрикнула Мама і випустила з лап тортову лопатку просто в смітник. – І ви тільки зараз кажете про це!

Мама чимдуж вискочила надвір, Тато – услід.

– Он наш синочок! А ото Чмих!..

А за ними – купа незнайомих Мамі й Татові істот.

– Як я за тобою скучила! – цокотіла Мама Мумі-троля. – Ходи, я тебе обійму! Які ж бо ви змарнілі та брудні! Я так тішуся… Невже все це насправді!

– Мамусю! Татусю! – захоплено розповідав Мумі-троль. – Я бився з отруйним кущем і переміг! Чах-чах – гілляки на всі боки, залишився сам пеньок!

– Який ти хоробрий! – похвалила Мама. – А це хто?

– Хропся, власне її я врятував від отруйного чортополоху! Ось Хропусь і мій найліпший друг Нюхмумрик. А це – Гемуль, який колекціонує поштові марки.

Усі обмінялися потиском лапок.

– Дуже цікаво, – мовив Тато Мумі-троля. – Колекціонування марок – надзвичайно благородне захоплення.

– Це не захоплення, а мій фах, – буркнув Гемуль, який сьогодні не виспався.

– Он як! – Тато зовсім не образився. – То вам, напевно, буде цікаво поглянути на альбом з марками, якого вчора принесло вітром?

– Що?! – зойкнув Гемуль.

– Справді, так воно й було, – потвердила Мама. – Я виставила надвір дріжджове тісто, щоб воно підросло, а вранці його обліпили бридкі маленькі липкі папірці.

– Липкі папірці… – повторив Гемуль і зблід. – Заклинаю іменем усіх гемулів, де вони? Сподіваюся, ви їх не викинули?

– Підсихають он там, – Мама Мумі-троля показала на білизняну шворку, нап’яту між двома кущами бузку.

Побачивши свій червоний альбом для марок, Гемуль скрикнув від радості і притьмом кинувся до кущів, плутаючись у порваних торочках хламиди.

– Щастить же декому, – Чмихові стало дуже гірко, бо кошеня не прийшло привітати його з поверненням додому. Він докірливо тицьнув лапкою на мисочку з молоком, яка стояла на ґанку: – А молоко скисло…

– Спека всьому виною, – пояснила Мама. – Усе псується в таку спеку. Але інколи воно приходить посьорбати… Любі дітоньки, час попоїсти. Заходьте до хати і привітайтеся з Ондатром.

Чмих залишився в саду. Він плазував попід кущами і кликав кошеня. Шукав у дровітні. Шукав усюди і кликав, кликав…

Однак кошеня не прийшло.

Чмих повернувся на ґанок, де все товариство саме снідало і розмовляло про комету.

– Ондатр каже, що сьогодні увечері вона впаде простісінько на наш городець, – сказала Мама Мумі-троля. – І це саме тоді, коли мені врешті вдалося відчистити овочі від бридкої сизої пилюки… Тож я навіть не прополювала грядки… Невже Всесвіт справді чорний! Це ж ти, Чмиху, з’ясував?

– Звичайно, – трохи повеселів Чмих. – Я все з’ясував… Коли прилетить комета, ми можемо заховатися у моїй печері!

– Почекай! – закричав Хропусь. – З цього приводу треба скликати нараду! Такі рішення не можна приймати зопалу…

– Чому? – здивувалася Хропся. – У нас немає часу на довгі балачки. Перебираємося до печери разом з усім скарбом!

– О! – раптом згадав Чмих. – Ви ще не бачили мого кинджала!

– То, може, перенесемо святковий обід до печери? – запропонував Мумі-троль. – Влаштуємо собі пікнік…

Усі галасували, перебиваючи один одного та вимахуючи лапами, а Чмих необачно перевернув на скатертину склянку з молоком.

Урешті підвівся Ондатр:

– З вами неможливо мати справу! Все це пусті теревені, бо коли прилетить комета, від нас навіть мокрого місця не зостанеться. Я йду в сад, полежу в гамаку і подумаю. Прощавайте, якщо нам не пощастить побачитися знову…

І він пішов собі. На мить усі принишкли, Тато Мумі-троля глибоко зітхнув.

– Не розумію, чому оцей Ондатр так гнітюче впливає на мене, – мовив він. – Третя година… Може, почнемо пакуватися? Місця в печері усім вистачить?

Тато глянув на Хропуся:

– Чи не міг би ти взяти на себе організацію переїзду до печери?

Хропусь зашарівся від утіхи.

– Я спробую, – сказав він поважно. – Але спершу роздобудьте мені зошит у клітинку або в лінійку, ручку, метр, а ще схему печери з

перспективи пташиного польоту з усіма відповідними вимірами. Потім мені знадобиться список усього вашого скарбу. Позначте трьома зірочками найулюбленіші речі, двома – ті, що вам подобаються, а однією – ті, без яких можете обійтися.

– Мій список уже готовий! – засміявся Нюхмумрик. – Три зірочки – губна гармонія!

Почалося велике переселення. Ондатр спостерігав за всім зі свого гамака, а Гемуль сидів під кущем бузку й сортував марки.

Мама метушилася по хаті, шукаючи то мотузку, то обгортковий папір, спорожнила льох і зняла з вікон гардини. Шухляди зі столу громадилися на підлозі, постільна білизна лежала купою на подвір'ї.

Мумі-тато вантажив на тачку валізи, клунки, торбинки, кошики й пачки. Хропусь сидів на ґанку за столом, устеленим списками та папірцями з обрахунками, й організовував переселення. Він аж променів від щастя.

– Що робитимемо з мушлями навколо грядок? – запитала Хропся.

– Неодмінно заберемо з собою, – категорично наполягла Мама Мумі-троля. – Вони позначені трьома зірочками! Любий Чмиху, чи не зміг би ти віднести торта до печери? Я не наважуся покласти його на тачку…

– Ми не встигнемо викопати всі троянди, – попередив Тато Мумі-троля.

– Бери лише жовті, – погодилася Мама. – Але їх необхідно взяти з собою.

Вона бігцем кинулася на город повисмикувати редиску, хоча б найбільшу. Тато відкочував одну тачку за іншою на піщаний берег моря,

а Мумі-троль з Нюхмумриком зносили речі до печери. Цей переїзд було не зрівняти зі звичним переїздом на літування, бо дуже бракувало часу.

Спека стала нестерпною, мертвий берег осявало моторошне темно-червоне світло. Тато намагався не звертати уваги на примарний світ довкола. Він невтомно котив туди й сюди тачку і розмірковував, скільки зайвих речей нагромадилося вдома з часів його молодості. Інколи Тато позирав на годинника.

– Все, – подумав він, – везу останній вантаж. Хай Мама собі навіть не думає забирати ще й клямки від шаф та шворки від пічних заслінок…

І Тато Мумі-троля востаннє покотив тачку у Долину. Він застав Маму, коли вона намагалася витягнути на подвір’я ванну. Поруч стояв Чмих із мисочкою молока.

– Ви мене зовсім не слухаєте, – сердився він. – Я вже тричі запитував, де воно?

– Хто? – неуважно озвалася Мама.

– Моє кошеня! – вигукнув Чмих. – Де моє маленьке кошеня, яке так за мною тужить?.. Ми мусимо його врятувати!

– А, твоє таємниче кошеня, – згадала Мама, натужно волочачи ванну. – Розумієш, мені хіба зрідка вдавалося побачити кінчик його хвоста. Воно приходило лише по ночах і випивало молочко.

– То воно не встигло полюбити тебе?

– Ні, це кошеня дуже незалежне. Не хвилюйся, воно дасть собі раду. Коти завжди дають собі раду…

Саме тієї миті з’явився Тато Мумі-троля, торохтячи тачкою.

– Це остання ходка! – гукнув він. – Уже пів на сьому, а нам ще треба залатати дірку в стелі печери… Навіщо, заради всього святого, тобі здалася ванна!?

– Вона цілком нова, – пояснила Мама. – Ти ж знаєш, яка то втіха поніжитися у ванні, до того ж…

– Добре, згода, – змирився Тато. – Залазь досередини, я завезу тебе до печери. А де Гемуль?

– Рахує свої марки, – відгукнувся Хропусь із родинним фотоальбомом Мумі-тролів у лапках. – Яким грубасиком був Мумі-троль у дитячому віці…

– Гемулю! – покликав Тато. – Стрибай до ванни! Поквапся, бо комета летить!

Гемуль схопив в оберемок свій альбом з марками і слухняно заліз до ванни, а Тато Мумі-троля повіз їх на берег моря.

Чмих останнім покинув Долину. Всю дорогу до лісу він гукав кошеня, аж нарешті помітив його. Кошеня сиділо в моху і вмивалося.

– Привіт, – прошепотів Чмих, – як справи?

Кошеня облишило умиватися і зиркнуло на нього.

Чмих обережно підійшов простягнув лапку. Кошеня трішки відсунулося.

– Я так за тобою тужив, – Чмих знову простягнув до нього лапку.

Кошеня відстрибнуло на недосяжну віддаль. Щоразу, як Чмих намагався підійти ближче, воно відсувалося, але не втікало.

– До нас летить комета, – мовив Чмих. – Ходи з нами, бо від тебе й сліду не зостанеться…

– Пхе, – пирхнуло кошеня і позіхнуло.

– Обіцяєш прийти? – суворо запитав Чмих. – Мусиш мені пообіцяти! Перед восьмою…

– Прийду, коли мені захочеться, – відповіло кошеня і знову заходилось умиватись.

Чмих поставив мисочку з молоком у мох, трохи постояв, дивлячись на кошеня, а тоді побіг до берега моря. Друзі саме піднімали ванну на скелю.

– Міцно тримайте і тягніть! – командував Тато Мумі-троля. – Обережно, щоб не впала мені на ноги! Не відпускайте!

– Вона вислизає! Підставка для мила застрягла! – репетував Мумі-троль.

Мама сиділа на березі, витираючи спітніле чоло.

– Яке важке переселення! – зітхнула вона.

– Що вони там роблять? – поцікавився Чмих.

– Ванна надто велика, – пояснила Мама. – Не поміщається в отворі печери. Хропусь хотів скликати з цього приводу нараду, але у нас мало

часу… Тепер вони намагаються витягнути ванну на вершок скелі, щоб затулити нею дірку в стелі. Ой, лишенько!

– Я зустрів своє кошеня, – повідомив Чмих. – Воно пообіцяло прийти до печери перед восьмою…

– От і добре! – втішилася Мама. – Я дуже рада! А тепер піду позастеляю ліжка в печері…

Ванна затулила отвір у стелі з точністю до чотирьох сантиметрів, їм дуже пощастило!

Потроху всі речі розташували всередині печери, вхід до печери Мама заслонила ковдрою.

– Гадаєш, ковдра витримає спеку? – засумнівався Мумі-троль.

– А ми її піддамо спеціальній обробці, – заспокоїв Нюхмумрик, дістаючи з кишені маленьку пляшечку. – Погляньте! Моя знаменита підземна Сонячна Олива! Їй жодна спека не страшна!

– Плями від неї залишаються? – запитала Мама.

Раптом вона схопилася лапами за голову:

– А де ж Ондатр?

– Він не хотів іти з нами, – відповів Тато. – Водно торочив, що пікніки зараз не мають жодного сенсу. Я покинув його в саду. І гамак йому залишив.

– Ой-ой! – зітхнула Мама знову і заходилася готувати обід на примусі.

Годинник показував за п’ять хвилин сьому. Коли всі вже пообідали і перейшли до сиру, ззовні почулося голосне чмихання. З-під ковдри, яка затуляла вхід, з’явилася вусата рийка.

– О, ви таки прийшли, – зрадів Мумі-троль.

– Я не витримав у гамаку шаленої спеки, – мовив Ондатр. – Подумав, що у печері, мабуть, прохолодніше.

Він статечно пошкандибав у куток.

– Моє кошеня по дорозі бачили? – запитав Чмих.

– Ні…

Тато Мумі-троля досяг з кишені годинника:

– Ми готові. Зараз рівно восьма.

– Ще встигнемо покуштувати десерт, – сказала Мама. – Чмиху, куди ти поклав торт?

– Десь там, – показав малий у куток, де примостився Ондатр.

– Де це – десь там? – перепитала Мама. – Я його не бачу. Може, шановний Ондатр бачив нашого торта?

– Не бачив ні кошенят, ні тортів, – роздратовано буркнув Ондатр. – Не бачив, не куштував, і взагалі, кошенята і торти мене не цікавлять. Я думаю.

Гемуль засміявся, не підводячи голови від свого альбому з марками.

– Маєте рацію, – бурмотів він. – Галас… Суцільний галас і суєта…

– Але куди ж він подівся? – геть спантеличилася Мама. – Любий Чмиху, сподіваюся, ти не всього торта з’їв по дорозі?

– Ні, він надто великий, – запротестував Чмих.

– Ага, то ти його таки куштував? – гаркнув Мумі-троль.

– Лише зірочку на верхівці, але вона була дуже твердою! – й собі відгаркнувся Чмих та заповз під матрац.

Нікого з друзів більше й бачити не хотів. Написали на торті "Моєму любому Мумі-тролеві", а не "Моєму любому Чмихові"! Та й кошеня не прийшло, хоч уже минула восьма.

– Ой-ой, – знову почулося Мамине зітхання. Вона сіла на стілець, бо дуже втомилася. – Самі прикрощі нині…

Хропся уважно глянула на Ондатра.

– Чи не могли б ви на хвильку встати, – попросила вона.

– Нащо? Сиджу собі та й сиджу, нікому не заважаю, – буркнув Ондатр.

– Але ж ви сидите на торті Мумі-троля!

Ондатр аж підскочив і – о, сили небесні! – на що він ззаду був схожий! А торт!..

– А ось цього робити було не слід! – вигукнув Мумі-троль. – Торт спечений на мою честь!..

– Тепер я клеїтимуся все своє життя! – лементував Ондатр. – Я такого не стерплю! Це ваша вина!

– Заспокойтеся! Заспокойтеся! – вгамовувала товариство Мама. – Від того, що на ньому посидів Ондатр, торт не перестав бути тортом. Хіба трішки змінив форму…

Але її ніхто не слухав. Нюхмумрик заходився реготом. Чмих, який вирішив, що сміються з нього, визирнув з-під матраца і заверещав:

– Хай вашого черствого торта дідько вхопить! Його Мумі-тролеві спекли, а не мені! Ніхто й не подумав, що кошенята також полюбляють сметанку! Ось піду від вас геть і заберу зі собою кошеня, бо тільки воно мене тут любить!

Він прослизнув попід ковдрою і зник.

– Який жах! – розгубилася Мама. – Звичайно, треба було також написати "Моєму любому Чмихові"! Як я могла про це забути!

– Мусиш виправити свою помилку якимось гарним подарунком для крихітки, – серйозно мовив Тато.

Мама кивнула. Вона вирішила подарувати малому бабусині смарагди. З них можна зробити розкішний ошийник для кошеняти.

Нюхмумрик відслонив ковдру і визирнув з печери.

– Піду, мабуть, пошукаю Чмиха… – промовив він.

– Зачекай! – стримала його Мама. – Може, Чмихові хочеться трохи побути на самоті. Невдовзі повернеться…

– У чому справа? – втрутився Ондатр. – Нікого не цікавить, на що я став схожий?

– Ні, – щиро відповів Мумі-троль, – ми й без вас маємо клопотів по вуха…

Чмих був такий засмучений і розгніваний, що забув про свій страх і згадав про нього щойно у лісі. Дерева, здавалося, стояли обгорнені червоним папером. Ліс завмер у непорушності, зникли тіні, земля розпеклася й хрумкотіла під ногами. Утішала Чмиха лише думка, що всі в печері приголомшені власною несправедливістю, і тепер їх точить нечисте сумління.

Серце стугоніло йому в груденятах від ляку, але він усе далі й далі заходив у ліс, розмірковуючи про негідну поведінку своїх друзів. Хай собі ховаються у його печері і їдять свій старий зачерствілий торт!.. А він, Чмих, єдиний в усьому світі не ховається, хоча мало не мліє від страху. Чхати він на них хотів! На всіх і на все! І на комету теж! На кошенят! Абсолютно на все!

І враз назустріч йому вийшло кошеня з задертим догори хвостиком.

– Привіт! – холодно привітався Чмих і почвалав далі.

За якусь хвилю він відчув, як щось м’якеньке потерлося до його ноги.

– А, це знову ти… Ти обіцяло прийти і не прийшло… Бачити тебе не хочу!

– Чмиху, агов, Чмиху! – не відступалося кошеня. – Погладь мене, бач, яке я м’якеньке!

Чмих вперто бурмосився. Кошеня замуркотіло. Лише його муркотіння чулося у безгомінному лісі.

Чмих озирнувся навкруги, ноги йому затремтіли: він загубив стежку і не знав, у якому напрямку залишилася печера. Скільки сягало око, усюди ріс мох.

Нікому вже не хотілося десерту, і справа зовсім не в тому, що в торт домішалися ворсинки ондатрового хутра. Сам Ондатр сидів у балії з теплою водою. Хвилина спливала за хвилиною…

– Котра година? – запитав Мумі-троль.

– Восьма двадцять п’ять, – відповів Тато.

– Я піду шукати! – рішуче сказав Мумі-троль. – Дайте мені годинника, щоб я міг пильнувати за часом.

– Ні! Не відпускайте його! – вигукнула Хропся.

– Це необхідно, – підтримала Мама сина. – Поквапся, кожна хвилина на вагу золота!

Мумі-троль прослизнув з-під ковдри надвір. Повітря над пустельним узбережжям було гаряче, мов у печі.

Він біг щодуху, біг і гукав Чмиха, час від часу поглядаючи на годинник. Стрілка на хвилину пересунулася. У запасі залишалося одинадцять хвилин.

Мумі-троль стрімголов кинувся до червоного лісу, що сім кроків окликаючи Чмиха…

Нарешті дуже здалеку долинув слабенький крик.

Мумі-троль стулив лапки рупором і загорланив на повні легені: "Чмиху!!!"

Чмих знову відгукнувся, уже ближче.

Вони навіть словом не обмінялися, зустрівшись, а щодуху помчали назад, до печери. Услід підтюпцем бігло кошеня. А згори на них, на занімілу від жаху Долину Мумі-тролів летіла комета, ближче і ближче.

Ще шість хвилин… Ноги грузнули в піску, бігти було важко, рухи уповільнилися, немов у поганому сні. Гаряче повітря обпікало очі, висушувало горло… Та ось нарешті і скеля, теж почервоніла від сяйва комети, там стоїть Мама, щось кричить, вимахує лапами, а вони відчайдушно дряпаються вгору, вище, вище… Лише три хвилини зосталося! Раптом стало прохолодніше, Мумі-троль і Чмих з кошеням опинилися всередині печери, де мирно горіла гасова лампа, було тихо і затишно.

– Дозвольте відрекомендувати вам моє кошеня, – мовив Чмих тремтячим голосом.

– О, яке гарне маленьке кошеня! – відразу заторохтіла Мама. – Я маю для тебе подарунок, Чмиху… Мені хотілося подарувати тобі з нагоди повернення додому бабусині смарагди, але я забула про це у тому шарварку… Ти міг би зробити з них ошийничок для кошеняти…

– Смарагди! – застрибав від утіхи Чмих. – Родинні коштовності!.. Кошеняті! Чудово! Я такий щасливий!

І тієї ж миті розпечена палаюча комета впала на Землю. Гасова лампа перекинулась на пісок і згасла. Була рівно восьма година сорок дві хвилини та чотири секунди…

З-під ковдри, скропленої Сонячною Оливою, пробивалося сліпучо червоне світло, однак у печері панувала густа темрява. Міцно обійнявшись, усі забилися в найдальший закуток печери, наслухаючи, як гримотить метеоритний дощ по ванні на даху печери. Ондатр скоцюрбився у балії для прання. Гемуль лежав на животі, прикриваючи своїм тілом марки, щоб їх знову не розвіяло вітром.

Скелею теліпало і трясло, комета завивала, немов від страху, а може, то Земля нажахано кричала…

Отак непорушно, обійнявшись, вони лежали дуже довго. Надворі луною розкочувався гуркіт – то розколювалися скелі і розтріскувалася земля. Час тягнувся невимовно довго, кожен потерпав у душі наодинці зі собою.

Здавалося, минула вічність, а може, й не одна, коли все нарешті стихло. Друзі напружено прислухалися, але надворі справді панувала тиша.

– Мамо, – прошепотів Мумі-троль, – уже настав кінець світу?

– Все минулося, – заспокоїла його Мама. – Може, й настав усьому кінець, але це вже позаду…

– Кінець кінцю! – каламбурив Тато, намагаючись усіх розвеселити.

Хропусь засміявся, і знову запала тиша. Мама знайшла гасову лампу, запалила її, і всі побачили, що кошеня спокійно умивається лапкою.

– Як було страшно! – мовила Хропся. – Ніколи більше й не подивлюся на годинника!

– Час вкладатися до сну, – звеліла Мама. – Ніхто нині більше не розмовлятиме, ба, навіть не думатиме про комету! А що вона накоїла, встигнемо побачити і завтра…

Коли всі вляглися й понатягали ковдри на носи, Нюхмумрик дістав гармонію. Переконавшись, що всі звуки й тони – низькі та високі – повернулися, він заграв колискову. Цю колискову добре знала Мама, а тому стиха почала підспівувати Нюхмумрикові:

Спіть, малята. Споночіло. І, розпушивши хвости,

Мчать комети знавісніло у незвідані світи.

Ви їх зможете узріти, як летять у снах вони.

А на ранок, любі діти, й не згадаєте про сни.

Зазирне небесне око і до сонних оченят.

Поміж хмарами високо розбрелося сто ягнят.

Потроху в печері все стихло. Чмих на хвильку прокинувся і відчув щось м’якеньке на дотик біля самого свого носа. То було кошеня. Він обійняв його, і вони заснули удвох.

Мумі-троль прокинувся й спершу не міг зрозуміти, де він. У печері панував присмерк, пахло розхлюпаним гасом. Нараз йому все пригадалося, він сів у постелі. Решта ще спали. Мумі-троль навпомацки дістався до входу, обережно відхилив заслону і визирнув надвір. Червінь зникла, небо було зовсім безбарвним, а навколо – безгоміння. Мумі-троль виліз із печери, сів на скелі, взяв у лапки один із метеоритів, якими жбурлялася комета, почав його розглядати з усіх боків. Уламок був чорний, з гострими боками і дуже важкий. Мумі-троль глянув на неозорий піщаний берег і безводне море внизу – все безбарвне та німотне.

Мумі-троль сподівався побачити жахливу бездонну діру в землі, якісь наслідки страшної катастрофи, а зараз навіть не знав, що й думати, тож було йому трохи лячно.

– Привіт! – гукнув Нюхмумрик. Він теж виліз із печери і, сівши поруч з Мумі-тролем, запалив свою люльку.

– Привіт, привіт! – відгукнувся Мумі-троль. – Невже саме такий вигляд повинна мати Земля після кінця світу? Пустка і нічого більше?

– Кінця світу не було, – мовив Нюхмумрик. – Я гадаю, що комета тільки зачепила нас хвостом, а потім полетіла собі далі у простори Всесвіту.

– Хочеш сказати, що все зосталося на своїх місцях? – усе ще не вірив Мумі-троль.

Нюхмумрик тицьнув люлькою у бік горизонту.

– Бачиш? Море…

Удалині, на самому небокраї щось зблиснуло, і те щось ворушилося, немов живе.

– Бачиш? – допитувався Нюхмумрик. – Море повертається!

Вони сиділи мовчки, а небо тим часом набирало яскравішої барви, зійшло вранішнє сонечко, свіже, немов умите, як завжди. Раптом прикотилася хвиля, і море увійшло в свої береги. Що вище піднімалося сонце, то синішим ставало море. Хвилі заповнили всі глибини і западини, заспокоїлися, вляглися, стали аквамариновими.

Вся стрибуча, повзуча і плавуча живність, яка зуміла вціліти у напіввисохлому намулі, весело хлюпалася у прозорій воді. Водорості випросталися на дні й потягнулися до сонця. Над морем пролетіла ластівка, повідомляючи, що знову настав новий ранок!

– Море повернулося! – зрадів Тато Мумі-троля.

Усі попрокидалися і схвильовано визирали з печери. Лише Гемуля з усього товариства не здивувало, що Земля все ще існує. Він зійшов униз, до пляжу, з альбомом під пахвою, щоб остаточно впорядкувати свої марки, а задля більшої певності, що їх не розвіє вітром, притиснув сторінки метеоритами.

Решта посідали рядочком на скелі, задерши носики до сонця.

– Як називається твоє кошеня? – запитала Хропся.

– Це таємниця, – відповів Чмих.

Кошеня скрутилося калачиком у нього на колінах, мружилося на сонце і муркотіло.

– Що ж, – мовила Мама, – я пропоную з’їсти торт удома, на ґанку. Збирайтеся, ми повертаємось! Як гадаєте, ліс, сад і будиночок стоять на місці?

– Я впевнений у цьому! – сказав Мумі-троль. – Ходімо й самі подивимося!